

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ЕЛ-41

Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»

_____ М.М. Васькевич

Керівник наукової роботи: кандидат наук
з державного управління, доцент

_____ Т.О. Самофалова

Рецензент: _____
(Посада)

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет – економічний

Кафедра економіки та менеджменту

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) – бакалавр

Напрямок підготовки

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Г. О. Дорошенко
(підпис) (ініціали, прізвище)

«09» червня 2025 рокуЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Васькевич Марія Миколаївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Державна політика щодо інтеграції внутрішньо-переміщених осіб в Україні»

керівник роботи Самофалова Тетяна Олександрівна, к. н. з держ. у., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 17.04 2025, №2101-5/969

2. Строк подання студентом роботи: 05.06.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Поняття, природа та соціально-економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні; сутність, особливості та чинники успішної інтеграції ВПО у приймаючі громади; правові засади державної політики щодо внутрішнього переміщення та інтеграції ВПО; нормативно-інституційні механізми реалізації державної політики щодо ВПО; аналіз міжнародного досвіду інтеграції ВПО; проблеми та виклики реалізації політики інтеграції ВПО та шляхи вдосконалення даної політики.

4. План роботи

№ з/п	Послідовність підготовки кваліфікаційної роботи	Термін завершення етапів роботи
1.	Вибір теми і подання заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми кваліфікаційної роботи	05.08.2024
2.	Формулювання та оформлення завдань кваліфікаційної роботи	10.10.2024
3.	Узгодження з керівником плану кваліфікаційної роботи	23.01.2025
4.	Підготовка першого розділу роботи	27.02.2025
5.	Збір і обробка емпіричних даних та їх узагальнення в другому розділі роботи	15.04.2025
6.	Написання вступу, висновків та рекомендаційного підрозділу кваліфікаційної роботи	28.04.2025
7.	Подання чорнового варіанту всієї кваліфікаційної роботи керівнику	17.05.2025
8.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру економіки та менеджменту	05.06.2025

5. Дата видачі завдання: 01.09.2024

Студентка _____ М. М. Васькевич
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Т. О. Самофалова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми _____ Г. І. Заднепровська
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	8
1.1 Поняття та сутність політики інтеграції щодо внутрішньо переміщених осіб	8
1.2. Історичний контекст формування державної політики щодо інтеграції ВПО в Україні	13
1.3. Інституційне забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Аналіз стратегічного забезпечення політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні	21
2.2. Результати анкетного опитування внутрішньо переміщених осіб	35
2.3. Аналіз практик міжнародного досвіду у сфері інтеграції ВПО	38
2. 4. Шляхи вдосконалення політики інтеграції ВПО в Україні	47
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	54
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Внутрішньо переміщені особи є однією з найуразливіших категорій населення України в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації, що з 2022 року набула повномасштабного характеру після початку конфлікту у 2014 році. Масштаби внутрішнього переміщення є безпрецедентними для сучасної України й вимагають системного підходу до забезпечення базових потреб ВПО та їх інтеграції в нові громади.

Інтеграція ВПО в приймаючі територіальні громади є не лише гуманітарною місією органів місцевого самоврядування, а й стратегічним завданням державної політики. Вона охоплює широкий спектр сфер: доступ до житла, ринку праці, освіти, медицини, соціальних послуг, а також участь у соціальному житті. Успішна інтеграція є запорукою соціальної стабільності, економічного розвитку регіонів і посилення національної згуртованості. У зв'язку з цим постає необхідність комплексного аналізу та оцінки ефективності державної політики щодо інтеграції ВПО, з урахуванням міжнародного досвіду, внутрішніх ресурсів та викликів воєнного часу.

Актуальність теми дослідження зумовлена суттєвим посиленням міграційних процесів в Україні внаслідок збройної агресії РФ, яка триває з 2014 року. Окупація Криму та початок війни на Донбасі стали першими етапами масштабного внутрішнього переміщення населення, а з 2022 року ситуація набула безпрецедентних масштабів. Масове переміщення, особливо з південних і східних регіонів України у 2022 році, активізували потребу адаптації ВПО до нових умов життя. Водночас приймаючі громади зіткнулися з низкою викликів, пов'язаних з інтеграцією внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їхніх основних прав, а також надання необхідних послуг для облаштування побуту.

Внутрішня міграція, зокрема переміщення ВПО, як явище чинить вплив на соціально-економічний розвиток країн; такий фактор суттєво впливає на приймаючі регіони: на демографічну структуру, рівень безробіття, заробітну плату, споживання та виробництво тощо. Загалом, у результаті внутрішньої міграції зменшується тиск на

ринок праці у регіонах-донорах, тоді як у приймаючих регіонах можуть виникати нові виклики.

Отже, для України міграційні процеси є надзвичайно важливим питанням, особливо в умовах війни, що триває. Проблеми міграції внутрішньо переміщених осіб, зокрема проблеми інтеграції, знайшли своє відображення в наукових працях О. Воропай, І. Шапошникова, І. Пристай, В. Поліщук, Н. Олексюк, О. Бачинської, О. Малиновська, О. Капінус, О. Риндзик, І. Тітар та інших.

Метою роботи є аналіз державної політики щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні та формулювання рекомендацій щодо її вдосконалення.

Для досягнення поставленої в роботі мети поставлено ряд завдань, а саме:

- охарактеризувати сутність державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб та її основні компоненти;
- проаналізувати нормативно-правове, інституційне та ресурсне забезпечення інтеграції ВПО в Україні;
- дослідити міжнародний досвід інтеграції ВПО, на прикладі Грузії, Колумбії та Німеччини;
- виявити ключові проблеми реалізації політики інтеграції ВПО в Україні;.
- сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики інтеграції ВПО з урахуванням національного та міжнародних практик.

Об'єктом дослідження є процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільне життя в Україні.

Предметом дослідження є механізми реалізації державної політики щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні.

У ході дослідження застосовувалися наукові методи дослідження: описовий метод – для аналізу теоретичних основ та історії політики; метод аналогій – для порівняння з міжнародним досвідом; методи індукції та дедукції – для формування висновків; метод синтезу – для узагальнення даних з різних джерел; метод системного та стратегічного аналізу – для оцінки інституцій та формування рекомендацій;

емпіричний метод – для створення анкетного опитування; графічний метод – для представлення статистики й опитування.

Наукова новизна полягає в тому, що у кваліфікаційній роботі запропоновано систематизацію інструментів державної політики щодо інтеграції ВПО в Україні в умовах війни, з урахуванням міжнародного досвіду, актуалізовано недоліки чинної стратегії, а також обґрунтовано потребу у формуванні довгострокової міжвідомчої моделі координації інтеграційних заходів.

Інформаційну основу кваліфікаційної роботи становлять законодавчі та нормативно-правові акти України з питань внутрішнього переміщення, соціального захисту тощо, міжнародні документи, що регламентують дане питання, статистичні дані та аналітична інформація Державної міграційної служби України, Міжнародної організації з міграції, Агентства ООН у справах біженців, а також праці вітчизняних та закордонних науковців, інформація з відкритих джерел, яка стосується управління процесами інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Практичне значення: отримані результати можуть бути використані в роботі органів місцевого самоврядування, міністерств та відомств при формуванні стратегій інтеграції ВПО, а також у процесі вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Зокрема, сформульовані рекомендації щодо удосконалення державної політики можуть лягти в основу розробки локальних програм і заходів підтримки ВПО.

Структура роботи сформована відповідно до завдань та мети дослідження. Кваліфікаційна робота містить: вступ, 2 розділи, висновки, список літератури. Основний обсяг роботи становить 53 сторінки. Загальний обсяг літератури - 38 найменувань.

Основні положення та одержані результати були апробовані на VII Всеукраїнській студентській науковій конференції «Формування сучасної науки: методика та практика» 23 травня 2025, м. Київ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1 Поняття та сутність політики інтеграції щодо внутрішньо переміщених осіб

Політика є невід’ємною складовою суспільного життя, яка регулює взаємовідносини між окремими індивідами, соціальними групами та державою. У науковій літературі поняття «політики» розкривається як багатовимірне явище, що охоплює процеси прийняття владних рішень, управління суспільними процесами, забезпечення балансу інтересів та реалізацію влади в різних формах.

Науковці підходять до визначення політики з різних позицій - функціональної, інституційної, нормативної. Зокрема, Антоніна Колодій тлумачить політику як суспільну діяльність, змістом якої є прийняття і виконання владних рішень щодо різних соціальних груп і суспільства в цілому [11]. Микола Іващенко визначає політику як форму суспільної діяльності, що забезпечує реалізацію інтересів соціальних груп через механізм влади та управління [9]. На думку Петра Шляхтуна [29], політика – це особливий вид суспільної діяльності, пов’язаної з формуванням, розвитком і функціонуванням влади в суспільстві. Узагальнюючи, політика – це діяльність, пов’язана з формуванням, розподілом і здійсненням влади у суспільстві, яка має на меті організацію спільного життя, узгодження інтересів соціальних груп, прийняття рішень, що є обов’язковим для виконання в межах держави чи іншої політичної спільноти.

Політичний процес передбачає взаємодію суб’єктів (учасників, що формують і реалізують рішення), з об’єктами – явищами і відносинами, на які спрямована ця діяльність. Порівняльну характеристику суб’єкта та об’єкта політики подано у рисунку 1.1, що узагальнює їх основні ознаки та функціональні ролі у політичному процесі (рис. 1.1).

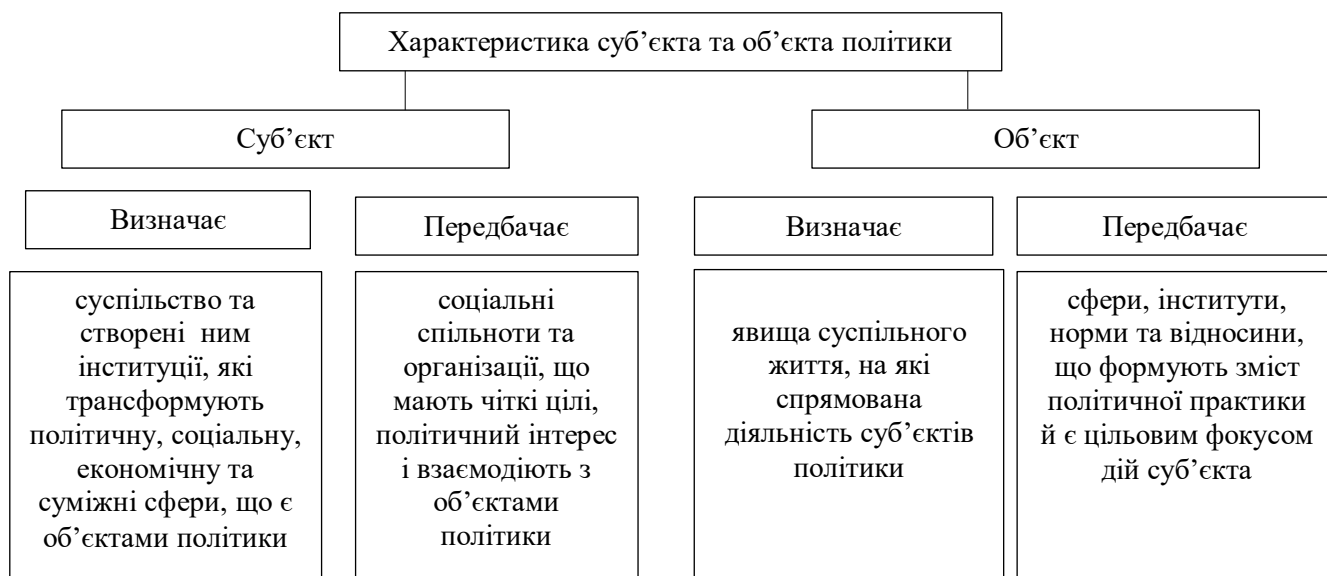

Рис. 1.1 Порівняльна характеристика суб'єкта та об'єкта політики

Джерело: складено автором на основі узагальнень [9]

На сучасному етапі особливого значення набуває державна політика у сфері інтеграції внутрішньо переміщених осіб, яка є реакцією держави на масштабні соціальні зміни, зумовлені збройним конфліктом, окупацією територій та масовими переміщеннями населення. Об'єктом такої політики є безпосередньо офіційно зареєстровані внутрішньо переміщені особи. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб виступає самостійним напрямом державної політики, водночас тісно інтегрована з іншими її складовими - як внутрішнього, так і зовнішньополітичного спрямування, особливо в умовах швидких змін та впливу глобалізаційних процесів. Під інтеграцією внутрішньо переміщених осіб розуміють процес двосторонньої адаптації, що передбачає активну взаємодію між ВПО та громадами, що їх приймають і подолання культурних бар'єрів між ними. Так, політика інтеграції внутрішньо переміщених осіб – це система державних і муніципальних заходів, спрямованих на забезпечення включення ВПО в соціальне, економічне та політичне життя громад на засадах рівності, прав людини та соціальної згуртованості.

У контексті сучасних викликів, що постали перед Україною, значення та вимоги до міграційної політики, зокрема в частині інтеграції внутрішньо переміщених

осіб, закономірно зростають. По-перше, без ефективної та комплексної державної політики неможливо реалізувати позитивний потенціал внутрішнього переміщення для соціально-економічного розвитку країни. По-друге, спроможність українського уряду належним чином регулювати внутрішні міграційні процеси є необхідною передумовою для налагодження ефективної міжнародної співпраці у сфері захисту й інтеграції ВПО, без якої забезпечити сталий розвиток у цьому напрямі неможливо.

Досвід міжнародної спільноти, зокрема висновки Глобальної комісії з питань міжнародної міграції, вказують на низку проблем, актуальних і для національної політики інтеграції ВПО. Однією з ключових проблем є фрагментарність політики, коли питання розглядається ізольовано від інших напрямів державного управління. Наприклад, рішення щодо зайнятості, соціального захисту чи житлової політики часто не враховують специфічних потреб переміщених осіб, що суттєво знижує ефективність інтеграційних заходів.

Ще однією проблемою є недостатня координація між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, неурядовими організаціями (зокрема громадськими організаціями) та іншими суб'єктами, залученими до процесу інтеграції. Відсутність чітко визначених механізмів міжвідомчої взаємодії ускладнює реалізацію цілісної політики щодо інтеграції ВПО, спричиняючи дублювання функцій або, навпаки, прогалини в наданні допомоги. У вітчизняній практиці це виявляється в епізодичному реагуванні на потреби ВПО замість системного підходу. Ефективна політика має передбачати скоординовану взаємодію на горизонтальному та вертикальному рівнях – від національного до місцевого.

Окрім того, як і в багатьох країнах, в Україні спостерігається тенденція до короткостроковості пріоритетів у сфері міграційної політики, яка проявляється у ситуативному регулюванні на кризові обставини (наприклад, ескалація збройного конфлікту) без належного стратегічного планування. Такий підхід унеможливорює сталу інтеграцію та призводить до хронічної соціальної нестабільності серед переміщених осіб.

Водночас міжнародна практика свідчить, що внутрішня міграція, зокрема переміщення осіб у межах держави, має розглядатись не лише як виклик, а й як потенційна можливість для розвитку громад, якщо політика інтеграції базується на принципах інклюзії, справедливості та рівного доступу до ресурсів. Політика щодо ВПО має бути включена до загальних економічних і соціальних стратегій, передбачати довгострокову підтримку та сприяти активному залученню переселенців до життя нових громад [18, с.68-70].

Внутрішня міграція в Україні спричинена збройним конфліктом на Донбасі, анексії Криму, а також повномасштабним вторгненням Росії 24 лютого 2022 року, що спричинило масове переміщення населення з південних, східних і частини північних областей. Після деокупації частина населення повернулась до своїх домівок, проте значна кількість залишилась переміщеною. Це вимагає від держави та приймаючих громад комплексних заходів для адаптації та інтеграції ВПО: створення умов для проживання, соціального забезпечення, доступу до освітніх та медичних послуг, комплексна допомога з працевлаштуванням тощо.

У наукових дослідженнях інтеграції внутрішньо переміщених осіб виокремлюють два основні теоретико-методологічні підходи: соціокультурний та ресурсний (рис. 1.2) [5,9]. Інтеграція передбачає не лише адаптацію переміщених осіб, але й готовність місцевих мешканців прийняти їх як рівноправних членів громади. Основними аспектами інтеграції ВПО є соціальна, економічна, та політична інтеграція. Кожна з цих інтеграцій має свої аспекти та цілі. Соціальна інтеграція означає прийняття особи в новому середовищі, формування почуття належності та підтримки у подоланні стресу. Економічна – створення умов для працевлаштування, самозайнятості та фінансової незалежності. Політична – участь у місцевому самоврядуванні та громадському житті тощо.

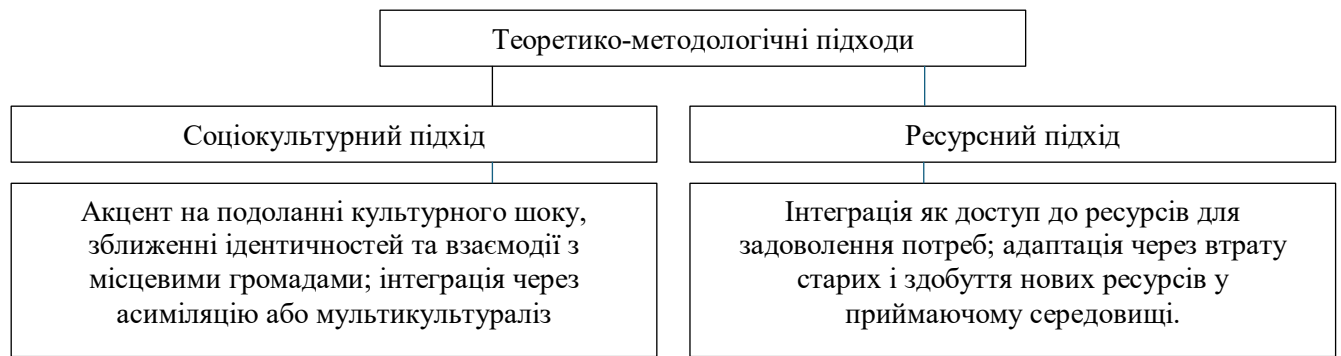

Рис 1.2 Теоретико-методологічні підходи для аналізу адаптації та інтеграції ВПО.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [13]

У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб важливо враховувати форми довгострокового розв'язання їхніх проблем, визначені міжнародними організаціями. Відповідно до Рамкової концепції Міжвідомчого постійного комітету (IASC) щодо сталих рішень для ВПО, виокремлюються три основні підходи: місцева інтеграція, інтеграція у новому місці проживання, повернення та реінтеграція (табл. 1.1). Вони спрямовані на забезпечення гідних умов життя, самореалізації та активної участі ВПО у соціально-економічних процесах як у місцях перебування, так і після повернення [30].

Процес інтеграції ВПО у приймаючу територіальну громаду залежить також і від самих ВПО, їх попереднього життєвого досвіду, особистісних якостей, звичного способу життя якостей та інших особливостей. Вимушене переселення супроводжується втратою житла, роботи, майна, звичних соціальних зав'язків. Наявність значної кількості ВПО є суттєвим викликом для держави в цілому та для територіальних громад, які мають забезпечити дотримання прав переселенців, передбачених чинним законодавством. Реалізація вказаних прав може бути забезпечена шляхом врахування потреб ВПО під час розробки регіональних та місцевих програм.

Таблиця 1.1

Основні форми довгострокового вирішення ситуації внутрішньо переміщених осіб

Назва форми	Опис
місцева інтеграція (local integration at the place of displacement)	Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у громадах, до яких вони спочатку перемістилися, шляхом забезпечення сталого проживання, доступу до послуг і участі у громадському житті.
Інтеграція у новому місці проживання (integration in a new location)	Переселення ВПО в інші регіони країни та їх інтеграція у нові громади за сприятливих соціально-економічних умов.
Повернення та реінтеграція (return and reintegration)	Добровільне повернення ВПО до місць попереднього проживання та відновлення умов для безпечного і сталого життя.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [30]

Громади відіграють ключову роль у процесі інтеграції: від їх здатності забезпечити житло, роботу, медичну допомогу, реалізацію виборчих прав тощо, залежить якість життя ВПО. Приймаюча громада, орієнтована на інклюзію, може отримати додаткові переваги: людський капітал, нові ідеї, економічну активність, що в перспективі сприятиме її розвитку.

Таким чином, інтеграція внутрішньо переміщених осіб постає як складний, багатовимірний процес, який вимагає узгоджених дій держави, громад та самих переселенців. Політика інтеграції має спиратись на довгострокове бачення, інституційну сталість, залучення громад та використання потенціалу ВПО для розвитку приймаючих територій.

1.2. Історичний контекст формування державної політики щодо інтеграції ВПО в Україні

Формування державної політики щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні відбувалося поетапно, у відповідь на хвилі внутрішньої міграції, спричинені військовими конфліктами, політичними змінами та соціально-економічними кризами.

Хоча проблема ВПО набула особливої гостроти після 2014 року, внутрішня міграція відбувалася і раніше, але не отримувала належної уваги з боку держави.

Перші роки незалежності України характеризувалися значними соціально-економічними кризами, що спричинили трудову міграцію та внутрішні переміщення населення. Причинами були економічний занепад багатьох регіонів та зростання безробіття. Крім того, Україна ще оговтувалась від катастрофи на Чорнобильській АЕС, що спричинило значне переселення людей. Проте ці процеси не стали підставою до розробки окремої державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, оскільки такі переміщення не мали масового характеру, а мігранти не потребували спеціального статусу чи підтримки. Станом на зараз, міграційні процеси в Україні інтенсифіковані внаслідок воєнних дій, а відтак ситуація вимагає ефективного державного регулювання міграційної політики.

Поняття «міграція», «біженці», «внутрішньо переміщені особи», активно зазвучали в інформаційному просторі з 2014 року, коли Російська Федерація розпочала гібридну війну. Тоді багато людей з Донецької, Луганської областей та Криму полишили свої домівки. Військові дії, викрадення, порушення прав людини не давали можливості залишатися в рідних містах та змусили переселитися в інші місцевості, що перебувають під контролем України. Здебільшого їх називали біженцями, проте цей термін є некоректним, оскільки згідно наданого Конвенцією про статус біженців визначення, біженці – це ті, хто покинув свою домівку та перетнув кордон своєї країни.

Історія формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні демонструє її поетапний характер у відповідь на кризові події різного масштабу. Узагальнені ключові етапи, події та особливості цієї політики наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Етапи формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні

Період (роки)	Характеристика періоду	Основні події	Особливості політики щодо ВПО
1991-2013	Ранні роки незалежності	Соціально економічна криза, наслідки аварії на ЧАЕС	Внутрішня міграція не мала масового характеру, спеціальна політика щодо ВПО відсутня.
2014-2021	Початок гібридної війни РФ проти України	Окупація Криму, війна на Донбасі, масове внутрішнє переміщення	З'являється законодавче визначення ВПО, ухвалено Закон «Про забезпечення прав і свобод ВПО»; у 2016 році старено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та ВПО; інтеграція ВПО залишається на низькому рівні, політика має фрагментарний характер.
2022-дотепер	Повномасштабне вторгнення	Масове переміщення з півдня, сходу та півночі країни, окупація нових територій	Необхідність переходу від екстреної допомоги до довгострокової інтеграції, через масові переміщення на невизначений час. В результаті у 2023 році прийнята Стратегія інтеграції ВПО до 2025 року.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [3]

Правовим підґрунтям для державного управління міграційними потоками є нормативно-правові акти, які поділяються на три умовні групи:

- міжнародні документи, що регулюють проблеми міграції та ратифіковані Верховною Радою України;
- основний Закон України - Конституція України та закони України, що безпосередньо визначають правовий статус внутрішнього переміщення, порядок реалізації їх прав і свобод;
- інші нормативно-правові акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази центральних органів виконавчої влади тощо, які деталізують механізми реалізації міграційної політики та врегульовують питання практичної інтеграції ВПО.

До першої групи нормативно-правових актів, що стосуються управління міграційними процесами, належать міжнародно-правові документи, ратифіковані

Україною та спрямовані на захист прав переміщених осіб. Загальна декларація прав людини, Декларація Міжнародної організації праці про основні принципи та права у світі праці, Конвенція про статус біженців та інші. Важливим інструментом у цій сфері є Керівні принципи щодо переміщення всередині країни, ухвалені ООН у 1998 році, які встановлюють міжнародно визнані стандарти захисту внутрішньо переміщених осіб [17].

До другої групи належать Конституція та закони України, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який визначає ВПО як осіб, змушених залишити місце проживання через збройний конфлікт, окупацію чи порушення прав людини. Конституція України гарантує основоположні права, зокрема право на життя (ст. 27), свободу пересування та вибір місця проживання (ст. 33), а також визначає, що засади міграційної політики встановлюються виключно законами України (ст. 92).

До третьої групи нормативно-правових актів належать підзаконні документи, які деталізують механізми реалізації прав ВПО та організаційні аспекти державної політики у цій сфері. Серед ключових актів слід виділити постанову КМУ від 1 жовтня 2014 року №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», яка визначає порядок реєстрації та ведення обліку ВПО. Важливою також є постанова КМУ № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», що регулює призначення та виплату державної допомоги. Окремі накази Міністерства соціальної політики України, зокрема щодо ведення Єдиного державного реєстру ВПО, регламентують технічні та адміністративні аспекти реалізації прав ВПО на місцевому рівні.

У жовтні 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у відповідь на масштабне внутрішнє переміщення в Україні, спричинене російською агресією, Закон чітко визначає коло осіб, які можуть називатися внутрішньо переміщеними, причини, внаслідок яких людям довелося стати ВПО, підстави для скасування довідки ВПО, а також гарантії

захисту прав. Цим законом, зокрема, встановлено права та обов'язки ВПО (Додаток А), серед яких право на працю та освіту, соціальний захист, реєстрацію підприємницької діяльності, участь у виборах тощо. Особливо важливою є стаття 14 даного закону, яка встановлює заборону дискримінації, що ВПО користуються тими самими правами і свободами відповідно до Конституції та законів України, як і інші громадяни України, які постійно проживають в Україні. Дискримінація на підставі внутрішнього переміщення забороняється [19].

Повномасштабне вторгнення спричинило різке зростання кількості біженців та ВПО через масштабні бойові дії, руйнування міст, порушення прав людини тощо. Прийнятих нормативно-правових актів виявилось недостатньо для забезпечення захисту ВПО у змінених умовах. Постає потреба перейти від екстреного реагування до довгострокової політики інтеграції. Такий підхід вимагає комплексного бачення, міжсекторальної взаємодії та врахування потреб як самих ВПО, так і приймаючих громад. Важливим кроком стало затвердження у грудні 2022 року Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб і впровадження довгострокових рішень до 2025 року, яка передбачає системний підхід, заснований на принципах сталого розвитку, прав людини та соціальної згуртованості.

Варто зазначити, що формування політики інтеграції ВПО в Україні відбувається в умовах надзвичайного тиску — як у сфері безпеки, так і в економіці. Урядові інституції, міжнародні організації та громадянське суспільство змушені шукати баланс між реагуванням на нагальні потреби та закладанням фундаменту для відновлення та сталого розвитку громад. Таким чином, історичний контекст політики щодо ВПО в Україні є прикладом поступового переходу від екстрених заходів до формування інклюзивного суспільства, здатного ефективно інтегрувати переміщених осіб у соціально-економічне життя держави.

1.3. Інституційне забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб

У процесі реалізації державної політики щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні задіяно низку національних інституцій, які виконують різні функції та мають чітко визначені повноваження. Система управління інтеграцією ВПО в Україні побудована за структурованою багаторівневою моделлю, де центральні органи формують політику та визначають стратегічні засади політики; профільні міністерства реалізують конкретні напрями, а місцева влада забезпечує її практичне втілення з урахуванням локального контексту (рис 1.3). Детальніше організаційну структуру та функціональний розподіл інституцій у сфері інтеграції ВПО в Україні зображено у Додатку Б.

Однією з ключових проблем, що активізувались наприкінці 2024 року стало реформування інституційної моделі управління політикою щодо внутрішньо переміщених осіб та тимчасово окупованих територій. Кабінет Міністрів України ліквідував Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій яке тривалий час виконувало координаційну функцію з питань підтримки переселенців деокупації [21]. Як наголосив Президент України Володимир Зеленський причиною такого кроку стало «перенавантаження влади». Натомість було створено Міністерство національної єдності, основним завданням якого є підтримка зав'язків з українцями за кордоном та стимулювання їх повернення. Проте, нове міністерство фактично відмовилося від функцій, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами та мешканцями окупованих територій. Це спричинило вакуум у сфері координації державної політики щодо ВПО. Відсутність чіткого відповідального органу ускладнює реалізацію інтеграційних заходів та ставить під загрозу сталість підтримки переселенців.

Кабінет Міністерства України

Центральні органи виконавчої влади: Міністерство юстиції, Державна служба України з питань праці, ДУ «Офіс з розвитку підприємства та експорту», Міністерство молоді та спорту, Міністерство інфраструктури Міністерство освіти та науки, ФДМУ, Міністерство соціальної політики, Міністерство з національної єдності, Міністерство з розвитку громад та території України

Координаційні структури: Міжвідомча координаційна рада

Регіональний рівень: Обласні державні (військові) адміністрації, Районі державні адміністрації

Місцевий рівень: Органи місцевого самоврядування

Центри підтримки ВПО: ЦНАПи, Центри соціальних служб, Центри зайнятості тощо

Рис 1.3 Інституційне забезпечення інтеграції ВПО в Україні

Джерело: складено автором

Безсумнівно, міжнародні інституції мають ключову роль у забезпеченні ефективного захисту прав внутрішньо переміщених осіб, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів і підтримці співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. У контексті України, особливу активність проявляють структури ООН, зокрема Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Управління з координації гуманітарних питань(ОСНА), а також міжнародні донорські організації, наприклад USAID, GIZ тощо.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) відіграє важливу роль у захисті прав внутрішньо переміщених осіб, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів та забезпечуючи платформу для співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. ОБСЄ застосовує комплексний підхід до безпеки, охоплюючи всі етапи конфліктного циклу. Міжнародні норми, такі як

Керівні принципи ООН щодо переміщених осіб, визначають обов'язки національних урядів щодо забезпечення захисту та гуманітарної допомоги ВПО, зокрема найбільш уразливим категоріям. Практики з Польщі та досвід в Україні показують, що організація культурно-інтеграційних заходів сприяє соціальній адаптації переміщених осіб. Європейський суд з прав людини також має важливу роль у захисті майнових прав осіб, що постраждали через збройний конфлікт, забезпечуючи їхні права на реституцію майна. Справа «Саргсян проти Азербайджану» є прикладом цього підходу. Україна, як член Ради Європи, бере участь у проекті «Посилення захисту прав людини ВПО», що спрямований на відновлення країни, підтримку верховенства права та захист прав громадян, зокрема ВПО.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз стратегічного забезпечення політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб є одним з ключових викликів для України в умовах тривалої збройної агресії. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від достатнього та раціонального ресурсного забезпечення на всіх рівнях — національному, регіональному, місцевому та, безсумнівно, міжнародному. Ресурси спрямовуються не тільки на базову підтримку ВПО, але й на створення умов для їх повноцінної соціальної, економічної та культурної інтеграції в приймаючі громади.

Загалом процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб є складним і багаторівневим явищем, що потребує впровадження ефективних стратегій на всіх рівнях управління. Комплексна стратегія інтеграції ВПО передбачає реалізацію політичного, економічного та соціально-культурного аспектів, кожен з яких має окрему функціональну вагу у досягненні повноцінної інтеграції (рис. 2.1). Комплексна стратегія інтеграції ВПО в Україні реалізується через три ключові напрями: політичний, соціокультурний та економічний. Політичний напрям зосереджений на розвитку законодавчої та нормативно-правової бази для гарантування прав ВПО. Соціокультурний аспект передбачає психологічну підтримку, доступ до освіти та охорони здоров'я, а також інформаційні заходи для адаптації у приймаючих громадах. Економічна складова охоплює створення умов для працевлаштування, підтримки підприємництва та справедливого розподілу бюджетних ресурсів. Взаємодія цих елементів забезпечує базу для повноцінної інтеграції переселенців.

Прикладом цілісного підходу інтеграції ВПО є Національна стратегія у сфері прав людини, оновлена у 2021 році, яка передбачає комплекс заходів щодо забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до житла, освіти, охорони здоров'я, працевлаштування та участі у суспільно-політичному житті. На місцевому рівні прикладом може слугувати Мукачівська територіальна громада, у якій на 2023-2025 роки запроваджено стратегію інтеграції ВПО, додаткові приклади подано у додатку Д (Додаток Д). Такі приклади демонструють практичну реалізацію багатовимірної інтеграційної політики, яка поєднує політичну інклюзію, соціальну згуртованість і економічну здатність внутрішньо переміщених осіб. Ці ресурси повинні не лише реагувати на першочергові потреби переселенців, але й сприяти їхній довгостроковій адаптації та включенню у життя громад. Успішна реалізація цих підходів можлива за умови тісної співпраці між органами державної влади, міжнародними структурами, громадськими організаціями та місцевими громадами, які безпосередньо приймають ВПО [27].

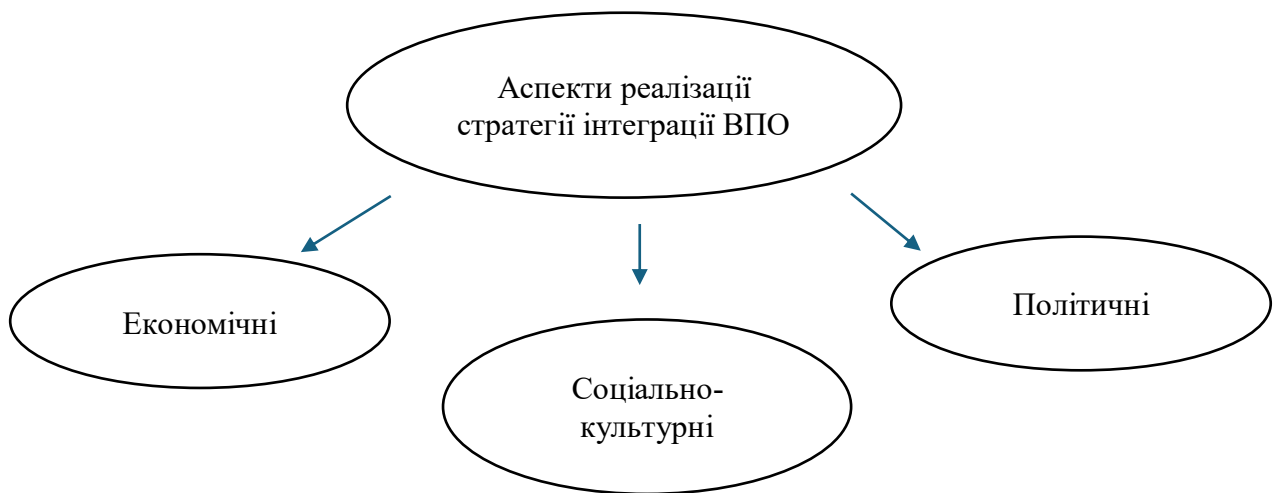

Рис 2.1 Схема аспектів реалізації стратегій для забезпечення успішної інтеграції ВПО збоку держави

Джерело: складено автором на основі узагальнень [27]

Для ефективного аналізу державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні необхідно спочатку оцінити поточну ситуацію, у якій перебувають ВПО, а також з'ясувати, які заходи вже впроваджено. Це дозволить виявити ключові виклики, з якими стикаються переселенці, та визначити, наскільки ефективно державна політика відповідає на їхні потреби.

Було проаналізовано динаміку чисельності внутрішньо переміщених осіб у 2022-2024 роках в Україні (табл. 2.1).

Таблиця. 2.1.

Динаміка чисельності внутрішньо переміщених осіб в Україні за 2022–2024 роки за статевими та віковими ознаками, осіб та у відсотках.

Показник	2022		2023		2024		Відхилення			
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	2024/2023		2024/2022	
							осіб	%	осіб	%
Загальна кількість ВПО	5352000	100%	3674000	100%	3548000	100%	-126000	100%	-1804000	100%
Структура ВПО за гендерною ознакою										
жінки	2958000	55%	1706000	57,3%	1752000	59%	46000	+1,7%	-1206000	+4%
чоловіки	2394000	45%	1269000	42,7%	1220000	41%	-49000	-1,7%	-1174000	-4%
Структура ВПО за віком										
До 18 років	1420000	26,5%	728 000	24,4%	802000	22,6%	74000	-1,8%	-618000	-3,9
18-59 років	3072000	57,4%	1548000	52,1%	2179000	45,1%	631000	-7%	-893000	-12,3%
60+ років	860000	16,1%	699000	23,5%	567000	16%	-132000	-7,5%	-293000	-0,1%

Джерело: складено автором на основі узагальнень [15,35]

Станом на жовтень 2024 року за даними МОМ, в Україні проживає близько 3,6 млн фактичних ВПО – тобто тих, хто став внутрішньо переміщеним після 24 лютого 2022 року. Натомість Міністерство з питань реінтеграції (далі – Мінреінтеграції) повідомляє, що кількість незареєстрованих ВПО може сягати до 7 мільйонів осіб. Загалом триває тенденція поступового зменшення загальної кількості внутрішньо переміщених осіб, що може бути пов'язано з поверненням частини переселенців до місць постійного проживання, еміграцією за кордон або зміною їхнього правового

статусу. Гендерна структура характеризується зростанням частки жінок серед переміщених; натомість кількість чоловіків зменшилась, що може свідчити про зміну міграційної поведінки, зокрема збільшення мобільності жінок, тоді як чоловіки частіше залишаються у зоні конфлікту або поблизу місць проживання через обмеження виїзду, обов’язок мобілізації, а також страх бути звинуваченим у дезертирстві чи уникненні служби. Найчисельнішою групою ВПО залишаються особи віком 18-59 років, що за законодавством належать до категорії осіб працездатного віку.

Проведено аналіз динаміки розселення внутрішньо переміщених осіб за типом населеного пункту та складом домогосподарств в Україні у 2022–2024 роках (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка розселення внутрішньо переміщених осіб за типом населеного пункту та складом домогосподарств в Україні у 2022–2024 роках

Показник	2022		2023		2024		Відхилення			
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	2024/2023		2024/2022	
Частка ВПО за типом населеного пункту										
Загальна кількість ВПО	5352000	100%	3674000	100%	3548000	100%	-126000	100%	1804000	100%
у великих містах	2454668	45,9%	1616560	44%	1667560	47%	51 000	+3%	-787108	+1,1%
у малих містах/селищах міського типу	1434000	26,8%	1028720	28%	922480	26%	-106240	-2%	-511 520	-0,8%
у сільській місцевості	1104512	20,6%	771540	21%	709600	20%	-691880	-1%	-1024912	-0,6%
у передмісті великого міста	358 584	6,7%	257180	7%	248360	7%	-8820	0%	-110224	0,3%
Розмір домогосподарств ВПО (що складаються виключно з ВПО)										
1 особа	963360	18%	514360	14%	567680	16%	53320	+2%	-395680	-2%
2-3 осіб	2140800	40%	1983960	54%	1844960	52%	-139000	-2%	-295840	+12%
4-5 осіб	1819 80	34%	881760	24%	922480	26%	40720	+2%	-897200	-8%
6 і більше осіб	481680	9%	293920	8%	212880	6%	-81040	-2%	-268800	-3%

Джерело: складено автором на основі узагальнень [15, 35]

Згідно аналізу підтвердилось, що переважна більшість ВПО проживають у великих містах, що свідчить про орієнтацію ВПО на урбанізовані території з огляду на ліпші соціальні та економічні можливості, що узгоджується із загальною тенденцією до урбанізації. Аналіз розміру домогосподарств, які складаються виключно з внутрішньо переміщених осіб, дозволяє зробити висновок, що на початку війни внутрішня міграція відбувалася сім'ями, однак з часом спостерігається поступова фрагментація таких господарств і зростання частки індивідуального переміщення. Найбільша кількість ВПО проживає у Дніпропетровській (14%) та Харківській (12%) областях (Додаток В). Найвищий відсоток ВПО походить із Донецької області (28%). Найбільший рівень внутрішньо обласного переміщення зафіксовано в Херсонській (93%), Донецькій (86%), Запорізькій (85%) та Харківській (83%) областях [32]. Ця статистика вказує на високу концентрацію ВПО в прифронтових, прилеглих до зон бойових дій регіонах, а також у більш розвинених та економічно стабільних областях (Київській та Львівській областях). Це спричиняє серйозне навантаження на соціальну інфраструктуру приймаючих громад, посилює потребу у цілеспрямованих державних програмах підтримки та інтеграції ВПО, а також зумовлює потребу залучення додаткових ресурсів для забезпечення базових потреб переселенців. Такий розподіл зумовлений тим, що більшість ВПО – це люди працездатного віку та діти. Відтак переселенці переважно обирають регіони з розвинутою інфраструктурою, доступом до послуг та можливостями працевлаштування.

Політичні стратегії інтеграції ВПО в Україні спрямовані на формування законодавчих, нормативно-правових та інституційних основ, які забезпечують комплексну підтримку цієї категорії населення. Сьогодні зростає потреба у сталих механізмах, що забезпечують повноцінну інтеграцію ВПО та сприяють їхньому залученню до соціально-економічного розвитку приймаючих громад. У першу чергу це пов'язано з тим, що бачення внутрішньо переміщених осіб щодо свого майбутнього останнім часом суттєво змінилося. Важливу роль відіграє розробка та впровадження

нормативно-правових рамок, що гарантують переселенцям доступ до житла, освіти, праці, медичних послуг, і соціального захисту.

У цьому контексті важливим кроком стало схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб на період до 2025 року, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 7 квітня 2023 року №312-р. Суб'єктом формування цієї політики виступав саме уряд, що підкреслює її офіційний і стратегічний характер. Ключову роль у розробці та реалізації Стратегії відіграло Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, яке відповідало за координацію міжвідомчої взаємодії, моніторинг виконання заходів, передбачених Операційним планом на 2023-2025 роки, а також щорічне звітування щодо стану її реалізації.

Ця стратегія має чітко виражений політичний характер, оскільки визначає державні пріоритети щодо інтеграції ВПО, формує бачення їхньої ролі в суспільстві та спрямована на довгострокове державне планування. Одним із пріоритетів документа є сприяння самозабезпеченню ВПО через працевлаштування, перекваліфікацію, доступ до освіти, підтримку, підприємницьку діяльність тощо.

Втім, Уповноважений ВРУ з прав людини Дмитро Лубінець на конференції з аналізу реалізації Стратегії державної політики щодо ВПО відзначив її суттєві недоліки. Зокрема уряд не забезпечив якісної підготовки документа: стратегія наповнена суто декларативними завданнями із нечітким формулюванням. Протягом року не виконано низку ключових завдань – оновлення законодавства, створення житлових фондів, оцінка потреб ВПО. Також багато заходів визначені неякісно без попереднього планування з відповідальними виконавцями. Було зазначено, що Кабінет Міністрів зі свого боку не розглядав щорічний звіт про виконання стратегії, який готував Мінреінтеграції, а також не було внесення змін до стратегії чи операційного плану. Взаємодія головних виконавців та співвиконавців за заходами знаходиться досі на низькому рівні. Основні досягнення та виклики щодо ВПО подані у таблиці 2.3 (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні досягнення та виклики інтеграції ВПО на різних рівнях

Ключові досягнення	Ключові виклики
На національному рівні	
– Затверджено порядок організації функціонування місць тимчасового проживання ВПО; – створено консультативно-дорадчі ради з питань ВПО; – засновано координаційний штаб з питань реалізації прав і свободи внутрішнього переміщення осіб; – встановлено заборону на нарахування заборгованості житло-комунальні послуги для осіб, які залишили своє житло через бойові дії або тимчасову окупацію; – надано право комунальним підприємствам орендувати державне майно без проведення аукціону для облаштування гуртожитків для ВПО на пільгових умовах.	– Закон України «Про забезпечення прав і свободи внутрішньо переміщених осіб» досі не оновлено відповідно до сучасних викликів; – відсутній механізм призначення та виплати пенсій громадянам України, які перемістилися з АР Крим та м. Севастополя(наявність близько 700 невіршених заяв); – пілотний проект із переміщенням ВПО з місць тимчасового проживання не було реалізовано; – не запроваджений електронний кабінет ВПО, як цифровий інструмент взаємодії з державою.
На регіональному рівні	
– У низці регіонів запроваджено програми фінансової підтримки ВПО за рахунок коштів місцевих бюджетів; – окремі громади ініціювали муніципальні програми з працевлаштування та допомоги підприємницької діяльності для ВПО; – у деяких громадах здійснюється адаптація місцевих стратегій розвитку з урахуванням потреб і викликів, пов'язаних із інтеграцією ВПО.	– Не створюються Фонди житла для тимчасового проживання ВПО; – не фінансуються на достатньому рівні відновлювані та ремонтні роботи у місцях тимчасового проживання ВПО; – не здійснюються заходи з навчання ВПО щодо застосування та розвитку бізнесу, не забезпечується підтримка підприємництва серед ВПО; – не розорлено профілі областей в контексті потреб та можливостей для ВПО ; – не здійснюється регулярна оцінка стану інтеграції ВПО; – не проведено оцінку потенційних викликів та конфліктів в громадах, які приймають.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [26]

Важливою складовою політичної стратегії є наявність інституційних ресурсів, про які згадувалось в Розділі 1 (рис. 1.2). Ефективна інтеграція ВПО потребує вертикальної та горизонтальної взаємодії між усіма рівнями влади та зацікавленими сторонами. Вертикальна координація передбачає узгодженість дій між центральним органами виконавчої влади, обласними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Це дає змогу забезпечити цілісність політики, уникати дублювання

функцій і спрямовувати ресурси відповідно до національних пріоритетів. Горизонтальна взаємодія, яка включає співпрацю між громадами неурядовими організаціями, міжнародними донорами, бізнесом і безпосередньо самими ВПО, є не менш важливою. Оскільки цей зв'язок забезпечує врахування потреб на місцях, формування довіри між сторонами та адаптацію політики до локального контексту.

Раніше координацію здійснювало Мінреінтеграції, однак після його реорганізації у 2024 році та передачі повноважень Мінсоцполітики та Мінрегіону відповідальність розпорошилась. Відсутність єдиного координуючого центру призвела до зниження узгодженості між різними державними органами та слабшої комунікації. Така фрагментарність у системі управління створює ризики паралелізму функцій, втрати цільової спрямованості програм та ускладнює моніторинг досягнутих результатів, що особливо критично в умовах війни та постійного зростання потреб.

Окреслення нормативно-правової бази є невід'ємною складовою аналізу політичних механізмів інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. Впродовж останніх років держава розробила низку ключових документів, які формують правову основу для реалізації політики щодо ВПО (табл. 2.4). Попри наявність ключового Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та низки постанов від КМУ, чинне законодавство зосереджене на екстреній допомозі, та не є комплексним. Основною проблемою є відсутність єдиного системного нормативного документа, що поєднував би всі сфери інтеграції – житлову, соціальну, трудову, освітню, медичну – і забезпечував би уніфіковані механізми реалізації відповідних прав. Недостатня деталізація процедур, часті зміни у підзаконних актах і нестабільність правових рамок створюють правову невизначеність. Недостатня координації між центральними і місцевими органами влади, неналежний контроль за виконанням норм призводять до дублювання функцій, втрати цільової спрямованості програм і зниження ефективності реалізації політики інтеграції ВПО.

Таблиця 2.4

Основні нормативно-правові акти щодо забезпечення прав та свободи внутрішньо переміщених осіб

№	Назва нормативно-правового акту	Рік прийняття	Основні положення
1	Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб №1706-VII/	2014	Визначає правовий статус ВПО, гарантує право на вільне пересування, працевлаштування, освіту, медичну допомогу, соціальні послуги, участь. У виборах. Регулює порядок реєстрації, захисту персональних даних та взаємодії органів влади
2.	Постанова КМУ №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»	2014	Постанова встановлює процедуру встановлення порядку реєстрації ВПО, оформлення та видачі довідки, ведення Єдиної бази даних ВПО, визначає уповноважені органи та перелік необхідних документів.
3.	Постанова КМУ №332 «деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»	2022	Установлює порядок надання щомісячної грошової допомоги ВПО: 2000 грн для дорослих та 3000 для дітей і осіб з інвалідністю. Визначає категорії отримувачів, процедуру подання заяв через «Дію» тощо або органи соціального захисту.
4	Постанова КМУ №535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам»	2014	Визначає порядок використання коштів, що надходять від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам. Встановлює хто має право на допомогу, механізм її надання, а також звітність про використанні кошти
5	Постанова КМУ №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»	2016	Регламентує механізм призначення та здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Встановлює умови за яких ВПО мають право на допомогу, передбачає перевірку фактичного місця проживання та міжвідомчу взаємодію при наданні виплат
6	Постанова КМУ №637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»	2014	Визначає порядок здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам шляхом перерахування коштів на рахунок уповноваженому банку. Передбачає проведення перевірок факту проживання для уникнення зловживання.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [6]

Фінансове забезпечення інтеграційної політики здійснюється на трьох рівнях: державному, місцевому та міжнародному. З 2014 року державний бюджет став ключовим джерелом фінансування підтримки ВПО. Згідно з даними Міністерства фінансів видатки на соціальну допомогу для ВПО збільшилися в рази у 2023 році порівняно з 2021 роком (табл. 2.5). У 2022 році державні видатки на підтримку ВПО

зросли у понад 17 разів, порівняно з 2021 роком, через повномасштабне вторгнення та стрімке зростанням кількості переміщених осіб, які потребували екстреної підтримки. Найвищий показник був у 2023 році – період максимальних гуманітарних потреб і активної адаптації політики. Ці кошти спрямовуються на соціальні виплати, житлові програми, освіту та медичні послуги. У 2024 році обсяги фінансування зменшилось, що відображає поступовий перехід від екстреного реагування до довгострокової інтеграції. Ключовим і найбільш доступним інструментом державної політики є грошова допомога. Попри зростання фінансування, коштів досі недостатньо для повного покриття потреб, які досі мають ті ж проблеми.

Держава реалізує низку програм підтримки (Додаток Г), однак їх ефективність залишається обмеженою. Ці програми, як правило, орієнтовані переважно на короткострокову допомогу, тоді як довгострокові аспекти для інтеграції ВПО залишаються недостатньо профінансованими та реалізованими.

Таблиця 2.5

Динаміка державних видатків на допомогу ВПО в Україні у 2021-2024 роках

Рік	Всього видатків (млрд.грн)	Сума видатків виділена для допомоги на проживання ВПО(млрд. грн)	Частка видатків державного бюджету спрямована на ВПО(%)	Орієнтована кількість користувачів тис.осіб/ допомог.	Середній розмір виплат, грн
2021	1490,3	3,039.5	0,204%	171.1	1480.10
2022	2705,7.	53,488. 6	1,98%	1,537.1	2,899.90
2023	4014,8	73,240.8	1,82%	2,602.5	2,345.20
2024	4488,3	57,647.3	1,28%	1,939.0	2477.50

Джерело: складено автором на основі узагальнень [16]

Так, згідно опитування здійсненим Всеукраїнською Асоціацією ОТГ у 2024 році найбільшою проблемою серед ВПО досі є проблема з житлом (рис 2.2) [5].

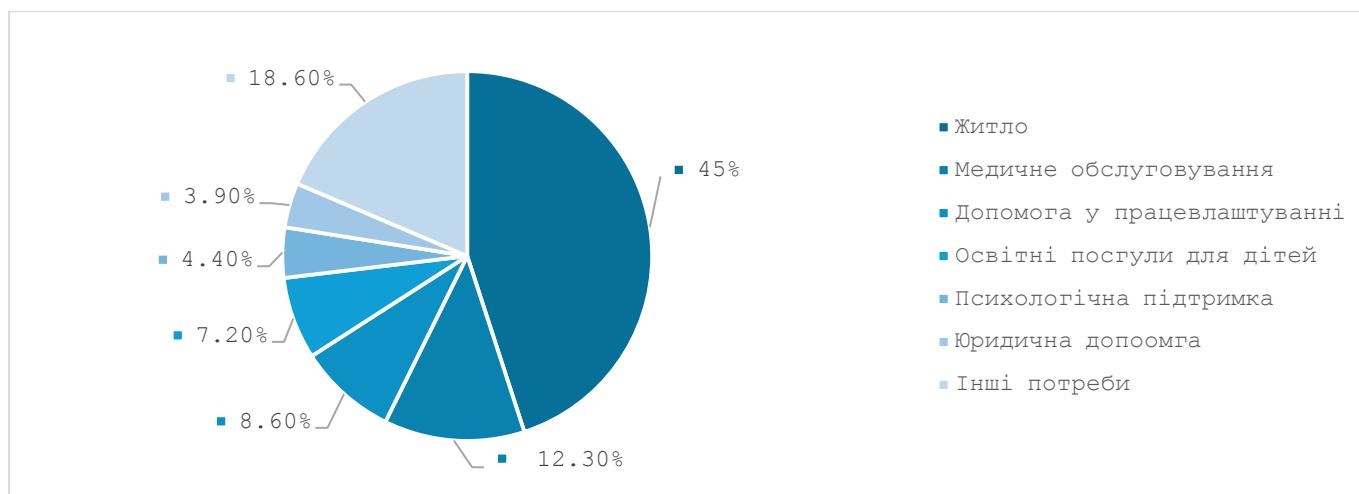

Рис 2.2 Основні проблеми, з якими стикаються ВПО в Україні за даними опитування Всеукраїнської асоціації ОТГ, 2024 рік

Джерело: складено автором на основі узагальнень [5]

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у реалізації програм підтримки ВПО, фінансуючи сотні ініціатив у громадах. Це доповнює державну допомогу та адресує локальні потреби – від розміщення людей до компенсації комунальних послуг і харчування дітей. Протягом 2022-2023 років більшість регіонів ухвалили цільові програми підтримки (Додаток Д), які фінансуються з місцевих бюджетів, іноді – у співфінансуванні з обласним бюджетом або спільно з донорами. Варто зазначити, що обсяги фінансування суттєво різняться, а критерії його розподілу залишаються невідомими. У контексті проведеної в Україні реформи децентралізації, фінансово спроможність громад суттєво зросла, що дозволило їм активніше брати участь у реалізації державної політики підтримки ВПО. Водночас ефективність використання таких коштів є вищою, однак залежить від рівня організації розвитку місцевої влади та від її здатності формувати адресні програми потреби.

Важливою формою фінансової підтримки інтеграції ВПО є міжбюджетні трансферти, зокрема субвенції з державного бюджету до місцевих бюджетів. Такий механізм надає громадам додаткові ресурси, особливо у регіонах з підвищеним

навантаженням на інфраструктуру. У 2022-2023 роках уряд передбачав виділення субвенцій громадам на компенсацію витрат за проживання ВПО, зокрема оплату комунальних послуг. Проте ефективність використання цих коштів залежала від спроможності місцевої влади: бракувало чітких програм, кадрів і досвіду, через що громади змушені були дофінансувати заходи самостійно або залучати донорів.

Важливим джерелом підтримки є міжнародна технічна допомога - гранти, гуманітарна допомога та технічна підтримка надходила як від агентств ООН (УВКБ, ООН, МОМ, ЮНІСЕФ, ВПП) а також від урядів США, країн Європи, Канада, Японія тощо, організацій і благодійних фондів. За даними ООН, станом на кінець 2014 року Україна отримала близько 57 млн доларів суто гуманітарного фінансування [29] здебільшого для внутрішньо переміщених осіб, а це значно перевищувала обсяг державних видатків на ВПО у той період.

За даними Financial Tracking Service (FTS) у 2015 році був реалізований Гуманітарний план реагування ООН для України, на який донори виділили близько 300 млн доларів [37]. Основні напрями допомоги – забезпечення житлом і притулками (модульні будинки, ремонти колективних центрів), грошові виплати найбільш уразливим сім'ям тощо. Оскільки затяжний конфлікт на сході України випав з поля зору світових ЗМІ, протягом наступних років фінансування скорочувалося.

Після повномасштабного вторгнення 2022 року Україна отримала безпрецедентну міжнародну допомогу. Було запущено сотні програм для мільйонів переселенців і біженців. За даними УВК ООН, лише у 2022 році допомогу отримали майже 4 млн постраждалих, здебільшого ВПО [23]. ЮНІСЕФ надавав по 2220 грн на особу в рамках програми «Спільно». Міжнародна підтримка охоплювала, як короткострокову, так і довгострокову допомогу: від грошових виплат до проектів з відновлення громад, інтеграції, розвитку малого бізнесу та психологічної реабілітації. Прикладом є проєкт Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», який за своєю метою підтримував вдосконалення законодавства і місцевих політик щодо ВПО [8].

Загалом за даними Управління з координації гуманітарної допомоги ООН (ОСНА) у 2022-2023 роках Україна входила до переліку країн із найбільшим обсягом міжнародного фінансування що, з одного боку, свідчить про результативну роботу держави у дипломатичному та інституційному напрямі, а з іншого про значну залежність. У перші місяці були створені сприятливі умови для міжнародних партнерів, як наприклад спрощення процедури розмитнення гуманітарних вантажів, реєстрації проектів та координації з державними установами. Окремо, варто відмітити позитивний крок з боку української державної політики щодо залучення міжнародної допомоги це використання цифрових інструментів, безпосередньо платформи «ЄДопомога», банківські цифрові сервіси, як Монобанк для розподілу міжнародної підтримки, зокрема в частині грошових переказів.

Попри значну міжнародну фінансову допомогу, спрямовану на підтримку ВПО в Україні, ефективність її використання все ж залишається обмеженою через низку системних проблем державної політики. Насамперед відсутня єдина координуюча система, яка б забезпечувала централізований облік, моніторинг і стратегічне планування, що призводить до паралельної реалізації міжнародних і державних програм без належної інтеграції у національні пріоритети. Крім того, підтримка розподіляється нерівномірно: основна частина допомоги спрямовується до великих міст і активних громад, тоді як ОТГ та сільські території залишаються осторонь.

Кардинальні зміни в масштабах внутрішньо переміщення після 2022 року змусили державну політику оперативно реагувати на нові виклики у сфері фінансування ВПО. Загалом, політика була адаптивною, але переважно реактивною за своєю природою. З позитивного боку слід відзначити швидку мобілізацію значних бюджетних ресурсів: протягом короткого часу обсяги фінансування соціальних виплат ВПО зросли з кількох мільярдів до понад 75 млрд грн щорічно. Важливими досягненнями також стала ефективна координація з міжнародними партнерами – як у форматі гуманітарної допомоги, так і через фінансові механізми Світового банку та донорські програми. Водночас рішення ухвалюються вже після виникнення кризи, а

не на основі заздалегідь підготовлених сценаріїв, що вказує на брак стратегічного планування. На місцевому рівні спостерігається слабка координація та недостатня організаційна спроможність громад реалізовувати програми: багато працівників не мають належних навичок у проектному управлінні. Як наслідок, значна частина коштів, через наведені недоліки спрямовувалася переважно на екстрену підтримку, тоді як довгострокові напрями і досі залишаються непрофінансованими. Таким чином, фінансування допомогло уникнути гуманітарної катастрофи та частково стабілізувати ситуацію, однак створило підґрунтя для комплексної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Україна в останні роки значно посилила свої ресурси у сфері діджитал. Так, у 2024 році Мінреінтеграції на той час, реалізовувало цифрові проекти, наприклад "Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні", що сприяли покращенню умов для ВПО та розвитку цифрових послуг. Ще одним ключовим інструментом є Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб, створена з метою обліку та надання соціальної підтримки ВПО. Ця база дозволяє ВПО подавати заяви на облік та отримувати довідки про статус ВПО через мобільний застосунок або веб-портал «Дія», що значно спрощує доступ до державних послуг. Такий крок є успішним прикладом електронної демократії на національному рівні.

Варто віддати належне і стрімкому розвитку використання технологій штучного інтелекту у сфері надання публічних послуг, зокрема для внутрішньо переміщених осіб. Інтеграція AI-рішень у вигляді чат ботів дозволила державним органам і громадським організаціям забезпечити швидкий, доступний і зручний канал комунікації з ВПО. Це особливо актуально в умовах великої кількості переміщених осіб, коли навантаження на органи влади та інфраструктуру є надзвичайно високим. Прикладом є чат-бот «ТурБОТа про ВПО», розроблений Кримськотатарським ресурсним центром у співпраці з Програмою сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансувався USAID – державною агенцією США у сфері розвитку

й гуманітарної допомоги. Чат-бот надає актуальну інформацію про процедури реєстрації, доступ до соціальних виплат, пошук житла, працевлаштування, а також психологічну підтримку. Варто відмітити, що бот працює цілодобово, що знімає навантаження з фахівців і дозволяє забезпечити персоналізований підхід до кожного запиту [1]. Однак, на місцевому рівні цей інструмент поки застосовується обмежено – більшість громад не мають локалізованих чат-ботів, адаптованих до специфічних потреб ВПО в регіонах.

Ці приклади свідчать про високий потенціал інтеграції цифрових технологій у систему управління процесами інтеграції ВПО. З огляду на вже наявні в Україні сервіси, доцільним кроком є створення єдиного державного порталу, який би об'єднав існуючі інструменти, включаючи інтерактивну карту послуг, доступ до чат-ботів, ШІ-підтримку, а також сприяв би популяризації наявних рішень серед ВПО на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

За даними Укрінформ, посиляючись на всеукраїнське соціологічне дослідження, проведене Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Ради Європи в рамках Програми «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні» інформує, що 75% внутрішньо переміщених осіб інтегрувались у життя своїх громад [24]. Цей показник свідчить про ефективність інституційних ресурсів у процесі інтеграції ВПО, адже значна частина мають намір залишитись на поточному місці проживання, що свідчить про рівень стабільності та довіри до місцевих умов.

2.2. Результати анкетного опитування внутрішньо переміщених осіб

У рамках дослідження виникла необхідність доповнити статистичні дані емпіричними спостереженнями, спрямованими на виявлення основних бар'єрів, оцінку доступу до базових послуг, рівня залученості до життя приймаючих громад та ефективності державної політики у сфері інтеграції (Додаток Е). Загальна кількість

респондентів склала 47 особи, які проживають у різних регіонах України. Найбільше представництво мали: Харківська (29,8%), Львівська (17%) та Дніпропетровська області (17%), Київська, Вінницька та інші області України.

Соціально-демографічний портрет учасників опитування свідчить про переважання економічно активного населення 42,6% респондентів були віком від 30-44 роки, що 38,3% - у віці 45-59 років. Переважна більшість опитаних (85,2%) мають офіційний статус ВПО, що надає вагомості їхнім оцінками щодо інтеграційної політики

Доступ до життєво необхідних послуг залишається обмеженим. Лише п'ята частина респондентів (21,3%) повідомили про повний доступ до житла, у той час як 59,6% мають частковий доступ, а 19,1% - не мають житла взагалі. Схожа ситуація спостерігається у сфері медичних послуг: 36,2% мають повноцінний доступ, де решта має частковий або не має взагалі доступу. В контексті освіти (дошкільної, загальносередньої, вищої) повний доступ забезпечено лише третині опитаних (34%), ще 29,8% мають частковий, а 10,6% - не мають його зовсім.

Питання працевлаштування є одним із ключових для інтеграції, адже саме економічна самостійність дозволяє переселенцям повноцінно адаптуватись до нового середовища, забезпечувати базові потреби та брати активну участь у житті приймаючих громад. Серед опитуваних лише 23,4% респондентів отримали допомогу з пошуком роботи, тоді як 53,2% вказали на часткову підтримку. Це свідчить про недостатню результативність наявних програм сприяння зайнятості ВПО. Особливо критичною виглядає роль державної служби зайнятості, яка в багатьох випадках фактично не виконує функцію реального посередника між ВПО та ринком праці, обмежуючись формальними консультаціями або перенаправленням до загальних баз вакансій, що не враховують специфіку потреб переселенців.

Аналіз бар'єрів, з якими стикаються ВПО, свідчить про домінування адміністративних та побутових труднощів. Найчастіше респонденти згадували складність у проходженні бюрократичних процедур (34%), проблеми з реєстрацією та

оформленню документів (27,7%) а також високу вартість оренди житла (10,6%). Лише 12,8% учасників не відчували суттєвих перешкод у процесі адаптації, що є досить значним показником і вказує на поширеність структурних бар'єрів.

Одне із запитань анкети стосувалось оцінки роботи місцевої влади у контексті інтеграції ВПО. За його результатами 46,8% опитуваних висловили негативну оцінку, 31,9 – нейтральну, а лише 21,3% - позитивну. Це свідчить про загальну недовіру до дій місцевих органів влади та відчуття недостатньої підтримки з їхнього боку. Водночас рівень залученість до громадського життя показав, що лише 27,7% опитаних беруть участь у громадських ініціативах чи волонтерській діяльності, тоді як 42,6% не залучені зовсім. Попри це, значна частина ВПО, а саме 63,8% заявила про намір залишитись в приймаючих громадах після завершення війни, що може бути зумовлено відносною стабільністю регіону, сотвореними соціальними зв'язками, доступом до базових послуг або відсутністю перспектив повернення до місць попереднього проживання. Це свідчить про наявність мотивації до довгострокової інтеграції, у межах якої держава повинна забезпечити послідовну підтримку. Використання потенціалу ВПО як соціального, людського та економічного капіталу відкриває значні можливості для розвитку приймаючих громад.

Опитування показало про наявність інформаційної ізольованості серед ВПО – проблема, яка нині залишається на периферії політичного дискурсу. Лише 36,2% респонденти активно користуються державними або місцевими програмами підтримки, тоді як 44,7% зазначили, що чули про їхнє існування, але не користуються, а ще 19,1% узагалі не мали інформації про послуги. Це свідчить про фрагментарність комунікації з боку органів влади та відсутність ефективних механізмів донесення важливої інформації до цільової аудиторії. Така політика, за якої інформація не до цільової аудиторії може стати критичним бар'єром для доступу до життєво необхідних послуг та відповідно успішної інтеграції.

На завершення, ключовими чинниками, які, за оцінками опитаних, найбільш заважають інтеграції, стали: недостатнє інформування (34%), низька якість доступних послуг (23,4%) та слабка координація дій між органами влади (14,9%).

Таким чином, результати опитування (Додаток Ж) підтверджують виявлені у теоретичному аналізі проблеми - обмежений доступ до послуг, слабку інституційну взаємодію та фрагментарність державної політики. Водночас високий рівень готовності ВПО залишатись у приймаючих громадах свідчить про потенціал для розбудови ефективної інтеграційної політики за умови зміцнення міжсекторальної координації, покращення інформування та активного залучення переселенців до прийняття рішень.

2.3. Аналіз практик міжнародного досвіду у сфері інтеграції ВПО

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб не є новим світовим явищем, однак залишається спільним викликом для багатьох країн, які зазнали військових конфліктів, природних катастроф або політичних криз. За даними Центру з моніторингу внутрішнього переміщення, станом на 2022 рік у світі налічувалось близько 71,1 мільйона внутрішньо переміщених осіб [32]. Найбільшу кількість ВПО мали держави, що пережили активні бойові дії, зокрема Україна, Колумбія (яка входить до числа країн із найвищим рівнем внутрішнього переміщення), країни Близького Сходу та країни Африканського континенту.

Колумбія, що протягом десятиліть потерпала від збройного конфлікту, на сьогодні налічує понад 5 млн ВПО, тому її досвід є одним із наймасштабніших у світі. У країні діє одна з найпрогресивніших правових баз щодо захисту ВПО, однак реалізація цих норм на практиці залишається вибірковою та обмеженою. Зокрема, Закон про жертв (2011), який гарантує переселенцям право на реєстрацію земель і компенсацію за втрачене майно реалізовується вкрай повільно: за даними ООН, менш ніж 10% із 120 тисяч поданих заявок було задоволено. Головними перешкодами є

страх переселенців перед збройними угрупованнями, які й досі контролюють частину територій, повільна робота судів і реєстраційних органів, а також відсутність належного державного супроводу цього процесу. Це свідчить про те, що навіть за наявності прогресивного законодавства, без відповідної інституційної спроможності та політичної волі, реалізація прав ВПО залишається фрагментарною.

З огляду на етнічне розмаїття населення, у Колумбії було створено так звані «Будинки права» - локальні установи, які, хоча й не є офіційними філіалами офісу омбудсмена, допомагають переселенцям вирішувати проблеми на місцевому рівні. Значна частина ВПО в Колумбії оселяється в міських або напівміських районах, часто – у неформальних поселеннях без доступу до базових послуг. Багато з них – колишні селяни-фермери, які втратили можливість працювати за фахом, що, своєю чергою спричиняє зростання рівня безробіття серед переселенців. У відповідь держава стимулює повернення ВПО до сільських громад або їхнє розселення в аграрні регіони, де існує попит на сільськогосподарську працю. Це в свою чергу, сприяє економічній інтеграції переміщених осіб.

Політика Колумбії спрямована на роботу з міжнародними організаціями. Через затяжні збройні конфлікти, країна має значні економічні проблеми, тому фінансування програм для ВПО є обмеженим, що не дозволяє уряду вирішити всі проблеми самостійно. Наразі уряд Колумбії спільно з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців спрямовує зусилля на легалізацію неформальних поселень, де проживають ВПО. Це дає можливість забезпечити мешканцям доступ до базових послуг, зокрема електропостачання та водопостачання. Таким чином, державна політика щодо ВПО виходить за межі «виживання» і спрямована на повноцінну інтеграцію цих осіб у економічне та соціальне життя [38].

Варто зазначити і той позитивний факт, що в Колумбії створено Єдиний реєстр жертв, який об'єднує дані про постраждалих від збройного конфлікту, включаючи внутрішньо переміщених осіб. Такий інструмент дає змогу забезпечити персоналізований підхід, уникати дублювання програм та ефективно планувати

державні витрати. Також діє Спеціальний підрозділ із питань жертв, який координує реалізацію політики у сфері підтримки постраждалих.

Колумбійська держава робить кроки для посилення політичної суб'єктності ВПО, зокрема через забезпечення їхнього права на голосування, участі у публічних консультаціях та представництві в дорадчих органах. Такий підхід сприяє формуванню політичної солідарності та активного громадянства серед переселенців, що є важливим чинником їх повноцінної інтеграції в політичне життя громади.

Таким чином, комплексність підходу Колумбії полягає в тому, що вона не обмежується наданням гуманітарної допомоги, а охоплює соціальні, економічні, культурні та правові аспекти інтеграції, також включає ВПО у систему захисту, планування й відновлення. Водночас значна частина законодавчих норм залишається нереалізованою через слабку інституційну спроможність, страх перед збройними угрупованнями, обмежене фінансування, високий рівень безробіття.

На основі теоретичного аналізу та з метою глибшого розуміння практичних аспектів інтеграції ВПО було проведене експертне інтерв'ю з громадянином Колумбії, який хоч і не зазнав переміщення особисто, мав можливість спостерігати його наслідки та оцінити ефективність відповідної державної політики й громадських ініціатив (Додаток 3). Інтерв'ю дало змогу глибше зрозуміти специфіку внутрішнього переміщення в Колумбії, зокрема проблеми на інституційному та соціальному рівнях. Респондент звернув увагу на структурні причини конфлікту, неефективність державної політики та дискримінації щодо ВПО, водночас відзначивши позитивну роль громадських організацій та необхідності довгострокових комплексних рішень. Влада не має послідовної політики щодо інтеграції ВПО, що за відсутності ресурсів і стратегій призводить до маргіналізації. Досвід Колумбії є повчальним для України у формуванні ефективної політики щодо ВПО.

У цьому контексті показовим є досвід Грузії, яка вже понад десятиліття перебуває в умовах затяжного конфлікту та зазнала дві великі хвилі внутрішнього переміщення – у 1990-х роках і 2008 році. Цей приклад є цінним для України, оскільки

обидві країни зіткнулись з тривалим переміщенням населення внаслідок боротьби над спільним агресором. За даними Міністерства у справах біженців та розміщення населення Грузії у 2014 році кількість ВПО становила понад 250 тисяч осіб (близько 6% населення Грузії) [36]. Попри різні масштаби внутрішнього переміщення в обох країнах, дії, вжиті грузинським урядом, можуть стати корисним прикладом для української державної політики.

Грузинська держава у своїй політиці прагне контролювати, управляти і політизувати ВПО через низку урядових механізмів – категоризацію, підрахунок, спеціальні політики, а також створення окремих інституцій та сервісів для ВПО. Такий підхід виконував не лише адміністративну функцію, а й слугував інструментом посилення геополітичної позиції держави, зокрема у питаннях територіальної цілісності, використання статус ВПО як політичний інструмент.

За різними міжнародними та національними даними, оцінки кількості ВПО в Грузії суттєво відрізнялись. Уряд свідомо завищував цифри від реальних даних. У такому випадку уряд використовував тактику привернення уваги до трагедії для отримання сильнішої підтримки з боку міжнародної спільноти, зокрема гуманітарної допомоги та політичної солідарності. Завищені оцінки кількості ВПО також використовувались як інструмент зміцнення територіальних претензій Грузії щодо окупованих регіонів. Такий підхід базувався на «числовій політиці», дозволяв прикріплювати дискурс про масовість трагедії, одночасно використовуючи переселенців як елемент геополітичного впливу. З іншого ж боку різниця в оцінках щодо кількості ВПО ставила під сумнів їхню достовірність і свідчить про труднощі у веденні належного обліку й реєстрації переміщених осіб.

Переміщення в Грузії є високо політизованим процесом, у якому держава до 2007 року зосереджувала політику у сфері ВПО, переважно орієнтуючись на повернення, а не на інтеграцію. Такий підхід був наслідком затримки розробки комплексної програми підтримки переселенців, що, у свою чергу, призвело до соціальної ізоляції багатьох із них, погіршення умов проживання та обмеження

можливостей для повноцінної участі в житті приймаючих громад. Лише після ухвалення Державної стратегії щодо ВПО у 2007 році інтеграція почала розглядатися як окремий пріоритет.

Понад половина ВПО знайшли прихисток у великих містах, таких як місто Тбілісі, а решта - у прикордонних районах Абхазії, де не змогли інтегруватися в суспільство. Держава зі свого боку не ініціювала переміщення ВПО у менші міста чи райони. Відсутність права власності на землю обмежила їхні можливості для самозабезпечення, що спричинило до високого рівня безробіття серед переселенців. Загалом, низький рівень життя залишається однією з головних проблем, з якими стикаються переселенці в Грузії.

У Грузії було створено Міністерство у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення, а також ухвалено Закон «Про внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Грузії», який регулював питання, пов'язані з правовим статусом і захистом ВПО в країні. Було впроваджено прозорі принципи, критерії та процедури для довгострокового розселення ВПО, що передбачали систему балів і визначення пріоритетності. Хоч будівництво і було не високої якості, сім'ї, які отримали місце для перебування, стабілізували своє життя через 2-3 роки після переміщення. Водночас таке житло отримали не більше 10% переселенців. Більшість і досі живе в непридатних умовах, в родичів, у найманих квартирах, а близько 45% - у спеціальних колективних центрах (окремих поселеннях), які були облаштовані одразу після прибуття ВПО ще на початку 1990-х років в лікарнях, готелях тощо. Також існували різні програми, через які влада надавала грошову допомогу (до \$15 000) для ремонту або придбання нового житла [34].

Протягом міграційної кризи 2015-2016 років Німеччина прийняла понад 1 мільйон шукачів притулку, переважно із Сирії. Хоч досвід Німеччини у сфері інтеграції значної кількості біженців після 2015 року не стосується безпосередньо внутрішньо переміщених осіб. Цей приклад є важливим у контексті вивчення організаційних, фінансових та інших механізмів взаємодії між різними рівнями влади.

Досвід Німеччини щодо прийняття великої кількості сирійських біженців може слугувати основою для адаптації відповідних підходів до українських реалій.

Після рішення про прийом біженців урядом була сформована комплексна інтеграційна політика, яка охоплювала мовну адаптацію, освіту, працевлаштування, забезпечення житлом, доступ до соціальних послуг та залучення біженців до життя громад. Німеччина здійснила безпрецедентні інвестиції: лише у 2016 році на програми для біженців витрачено близько 20 млрд. євро, а сумарні витрати до 2022 року оцінювались у 78 млрд. євро. Влада Німеччини усвідомила, що інтеграція – це довгостроковий процес: за прогнозами Уповноваженої з питань інтеграції Айда Озогуз, більшості сирійських переселенців потрібно близько 10 років, щоб повноцінно вийти на ринок праці [30].

Як зазначають німецькі науковці Farber і Koopren [30], ефективність інтеграційної політики була можливою завдяки чіткій вертикальній та горизонтальній координації. Вертикальна координація проявлялась через активну фінансову участь центральної влади у покритті витрат, пов'язаних із забезпеченням та інтеграцією біженців, зокрема реалізовувалося у формі цільових трансфертів для земель і місцевих громад. Така модель передбачала наявність прозорої міжрівневої системи фінансування, що уможливлювала планування політики інтеграції на місцях. У горизонтальному вимірі важливою була міжвідомча співпраця, зокрема між міністерством внутрішніх справ, освіти та праці, а також партнерство між муніципалітетами, які обмінювались практиками, створювали спільні майданчики для взаємодії та формували власні практичні підходи. У багатьох громадах були впроваджені локальні програми, адаптовані до специфіки місцевого контексту: мовні курси, центри підтримки, введення посад координаторів інтеграції для ефективної взаємодії між службами.

Ключовим висновком є усвідомлення того, що інтеграція – це не лише питання гуманітарної підтримки, а й вагомий економічний фактор. Інвестиції в інтеграційні заходи можуть забезпечити відчутну довгострокову віддачу у вигляді розширення

ринку праці, зменшення соціальних витрат та зростання податкових надходжень. Проте такий результат можливий лише за умов своєчасного, скоординованого та стратегічно спланованого втручання з боку держави.

Варто зосередитись на напрямках, які можуть бути корисними для застосування в контексті інтеграції ВПО в Україні. Один із таких напрямів - житлове забезпечення. Досвід Німеччини показав ефективність багаторівневої житлової стратегії: швидке розгортання тимчасового житла (зокрема модульних містечок, як у Темпельгофі), плановий розподіл біженців між регіонами за «критерієм Кьонігштайна» – це форма, яка використовується в Німеччині для пропорційного розподілу біженців між федеральними землями (регіонами) країни. Спочатку біженців розподіляли у приймальні центри цих земель, а після надання притулку заохочували залишатися саме в «своєму» регіоні. Додатково, інтеграційний закон 2016 року запровадив обмеження на зміну місця проживання для тих, хто вже отримав статус біженця, щоб уникнути формування етнічних гетто та дисбалансу в навантаженні на місцеву інфраструктуру.

Окремої уваги заслуговують житлові ініціативи громадянського суспільства. Зокрема стартапи створили онлайн-платформи, які поєднували біженців із німецькими родинами, готовими надати кімнату. Держава компенсувала частину витрат як орендну плату господарю. Існували й соціальні проекти кооперативного типу, де мешканці спільно вели побут, що сприяло інтеграції. Місцева влада підтримувала ініціативи, надаючи фінансування та гранти, визнаючи їхню ефективність у подоланні житлової кризи й соціальної ізоляції новоприбулих.

Ще одним ключовим напрямом інтеграційної політики Німеччини стало працевлаштування. Було запроваджено програми навчання, стажування, перекваліфікації та індивідуального супроводу, а також створено стимули для роботодавців, зокрема «3+2» (3 роки навчання + 2 роки роботи). За відмову від участі в різних програмах у країні були передбачені санкції, зазвичай у вигляді менших виплат. Держава активно долучала приватний сектор та громадські організації - понад

100 компаній об'єднались у ініціативу «Wir Zusammen» («Ми разом») надаючи біженцям робочі місця, оплачувані стажування чи наставництво.

Також проблемою довгий час залишалась низька зайнятість жінок, через домашні обов'язки, догляд за дітьми, обмежений доступ до дитячих садків. Це виявило прогалини у політиці, що стимулювало розвиток у створенні більших можливостей, зручних для жінок, наприклад розширення системи дитсадків, курси з гнучким графіком тощо, інакше значна частина біженців залишається економічно не активною. Для України цей досвід є особливо актуальним, адже більшість ВПО – жінки з дітьми. Забезпечення доступного дитсадка, гнучкої зайнятості та дистанційної роботи стане важливою умовою економічної активності та успішної інтеграції цієї групи [32].

Німеччина стала прикладом успішної інтеграції біженців завдяки активній ролі волонтерського руху. У 2015 році держава не лише підтримала, а й активно ініціювала розвиток громадських ініціатив, які стали містком між офіційними інституціями та біженцями, забезпечуючи оперативну роботу. Значну роль також відігравали діаспорні асоціації самих біженців, які допомагали новоприбулим орієнтуватися, перекладати в установах і зберігати культурну ідентичність через спільні події.

Аналіз досвіду Колумбії, Грузії та Німеччини демонструє, що ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб можлива лише за умов наявності комплексної довгострокової стратегії, яка охоплює гуманітарні, соціальні, економічні та правові аспекти. Успішні практики поєднують сильну нормативну базу, інституційною спроможністю, участю громадянського суспільства та чутливим ставленням до культурного розмаїття переселенців. Водночас ці приклади також виявляють критичні виклики – розрив між законом і практикою, недостатньою інфраструктурною спроможністю, політизація статусу переселенців, які важливо враховувати в українському контексті. Порівняльний аналіз країн представлений у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду інтеграції ВПО (на прикладі Колумбії, Грузії та Німеччини)

Країна	Масштаби	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Колумбія	- Понад 5 млн. ВПО; - причина: збройний конфлікт; - період активної інтеграційної політики: 2011 -2023 роки.	- Прогресивне законодавство; - культурно чутливий підхід до інтеграційної політики; - локальні центри допомоги («Будинки права»); - наявність Єдиного реєстру жертв; - децентралізація політики; - потужна міжнародна підтримка.	- Повільна реалізація законів; - низька інституційна спроможність; - високе безробіття серед ВПО; - перенавантаження міст; - обмеженість житлових програм.
Грузія	- Понад 250 тис. ВПО; - причина: збройний конфлікт; - період активної інтеграційної політики: від 2007 року.	- Наявність спеціалізованого міністерства; - стабільна нормативна база; - наявність житлових та фінансових програм; - пільги для переселенців; - спроба довгострокового розселення.	- Політизація питання ВПО; - завищенні статистичні дані щодо кількості ВПО; - довготривала орієнтація виключно на повернення; - соціальна ізоляція ВПО; - низька якість житла; - відсутність прав власності; - відсутність цільового розселення.
Німеччина	- Понад 1 млн. біженців; - причина: війна в Сирії, міграційна криза 2015-2016 року; - період активної інтеграційної політики: з 2015 -2016 років.	- Комплексна довгострокова стратегія інтеграції; - сильна фінансова підтримка; - ефективна міжрівнева координація; - рівномірний розподіл біженців (за критерієм Кьонігштайна); - інноваційні житлові рішення; - програми працевлаштування; - участь НУО та волонтерів; - інноваційні рішення в житлі.	- Тривалий процес інтеграції; - недоліки щодо інтеграції жінок; - ризик утворення гетто; - високі витрати, політична критика.

Джерело: складено автором на основі узагальнень [30, 36, 37, 38]

Аналіз міжнародного досвіду інтеграції внутрішньо переміщених осіб та біженців підкреслює необхідність системного та комплексного підходу до реалізації політики інтеграції. Колумбійська модель демонструє ефективність децентралізованої реалізації програм з урахуванням культурних особливостей та активною підтримкою міжнародних партнерів. Важливим елементом є створення єдиного реєстру ВПО та локальних центрів підтримки, що дає змогу надавати адресну допомогу та краще

координувати зусилля на місцях. Водночас досвід Колумбії показує, що без належної інституційної спроможності та сталого фінансування реалізація навіть прогресивного законодавства може бути суттєво ускладненою.

Грузинський приклад підкріплює значення стабільної нормативної бази та політичної волі до створення спеціалізованих інституцій. Разом із тим, орієнтація включно на повернення, відсутність прав власності на житло та політизація теми ВПО може перешкодити повноцінній інтеграції. Це свідчить про необхідність для України забезпечити баланс між підтримкою повернення та розвитком довгострокових програм інтеграції на місцях.

Хоч німецька політика інтеграції стосується біженців, а не внутрішньо переміщених осіб, її досвід є вкрай цінним для України. Зокрема, вона поєднує довгострокове стратегічне планування з оперативністю впровадження рішень. Німеччина швидко мобілізувала свої ресурси та розгорнула інституційно узгоджену політику. Тут важливо врахувати практику при формуванні власної інтеграційної політики щодо ВПО – зокрема в аспектах швидкої мобілізації, координації між органами влади та підтримки вразливих груп, таких як жінок, а також забезпечення фінансової стійкості інтеграційних заходів.

Для України, що сьогодні має одну з найбільших у Європі кількість внутрішньо переміщених осіб, адаптація позитивного зарубіжного досвіду може стати основою для формування ефективної інтеграційної політики, здатної забезпечити гідне життя ВПО сприяти соціальній згуртованості та сталому розвитку.

2. 4. Шляхи вдосконалення політики інтеграції ВПО в Україні

Успішна інтеграція ВПО вимагає системного, цілісного та довгострокового підходу, що ґрунтується як на національному контексті, так і на міжнародному досвіді.

У цьому контексті об'єктом державної політики інтеграції виступають з одного боку самі ВПО як вразлива соціальна група, що потребує захисту й підтримки, а з іншого – приймаючі територіальні громади, інституції та локальні соціальні системи, які взаємодіють із ВПО у процесі інтеграції.

Механізмами реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб є:

- інституційна систему управління, до складу якої входять центральні органи виконавчої влади, обласні державні (військові) адміністрації та органи місцевого самоврядування);

- нормативно-правова база, що включає: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Стратегію державної політики щодо ВПО на період до 2025 року, Операційний план її реалізації, а також підзаконні нормативні акти Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади;

- процедурні інструменти, зокрема інструменти міжвідомчої координації, визначення повноважень і відповідальності органів влади, регламентовані процедури реєстрації, обліку та введення реєстрів ВПО;

- ресурсне забезпечення, що включає бюджетне фінансування (державне та місцеве) кошти міжнародної технічної допомоги, донорські та грантові програми, а також людські та організаційні ресурси, необхідні для реалізації політики на національному та місцевому рівнях;

- цифрові та інформаційно-аналітичні системи, включно з єдиними державними електронними реєстрами ВПО, цифровими платформами моніторингу, управління випадками (case management), мобільними застосунками та інтерфейсами для отримання адміністративних послуг;

Запропоновані шляхи вирішення та рекомендації спрямовані на вдосконалення державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом усунення виявлених бар'єрів на інституційному, нормативному, економічному та соціальному

рівнях. Деталізований перелік проблем та відповідних рекомендацій щодо їх подолання представлено у таблиці 2.8.

Додатково варто звернути на ризики повторного переміщення, які виникають унаслідок нестабільних умов проживання, відсутності безпеки та превентивної політики. Для їх мінімізації доцільно запровадити систему раннього попередження, засновану на співпраці з громадами та громадськими організаціями.

Також подекуди фіксуються випадки соціальної ізоляції та геттоізації ВПО, що є наслідком одномісного розміщення, недостатньої інтеграції в місцеве середовище та обмеженого доступу до послуг. Запобігти цьому можна шляхом розселення ВПО у різних мікрорайонах, сприяння міжкультурному діалогу та залучення до громадських ініціатив.

Запропоновані напрями вдосконалення державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб враховують як національний контекст, так і успішні міжнародні практики. Відповідальними за реалізацію конкретних заходів виступають органи виконавчої влади різних рівнів (зокрема Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів, Міністерство цифрової трансформації, обласні та місцеві адміністрації), а також потенційні новостворені інституції, такі як Національне агентство з інтеграції ВПО. Окремі завдання потребують залучення міжнародних партнерів, неурядових організацій та бізнесу. Такий міжсекторальний і багаторівневий підхід дозволяє забезпечити комплексне вирішення виявлених проблем і формування ефективної, цілісної політики інтеграції ВПО в Україні.

Отже, запропоновані рекомендації охоплюють ключові аспекти вдосконалення політики інтеграції ВПО в Україні, зосереджуючись на усуненні виявлених бар'єрів та зміцненні механізмів реалізації. Впровадження зазначених рішень допоможе формуванню стійкої інтеграційної політики, адаптованої до сучасних викликів і орієнтованої на довготривалий результат.

Пропозиції щодо вдосконалення державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні

Проблема	Пропозиція	Очікуваний ефект
Політичний аспект		
Відсутність єдиного координуючого органу з інтеграції ВПО.	Створити Національне агентство з інтеграції ВПО або окремий орган виконавчої влади, відповідальний за координацію політики інтеграції. Агентство має бути утворене постановою КМУ з чітко визначеними повноваженнями, бюджетом і механізмами взаємодії з усіма рівнями влади та міжнародними партнерами.	Забезпечення системного, міжвідомчого підходу до інтеграції ВПО на національному рівні; усунення фрагментації відповідальності. У Колумбії схожу функцію виконує Unidad para las Víctimas — урядова установа, що координує допомогу ВПО, веде реєстр постраждалих і забезпечує міжсекторальну взаємодію.
Фрагментарність державної стратегії інтеграції	Оновити чинну стратегію з чіткими індикаторами результативності, відповідальними виконавцями, графіком реалізації та механізмом парламентського контролю.	Збільшення ефективності реалізації політики та підзвітність органів влади; приклад Німеччини — довгострокова стратегія з міжрівневою координацією
Відсутність комплексного закону щодо інтеграції ВПО	Розробити та прийняти єдиний рамковий закон на основі потреб ВПО, із залученням експертів, проведенням публічних консультацій і міжміністерського погодження	Створення нормативної основи для скоординованої та цілісної політики інтеграції
Слабка міжвідомча координація на місцях	Створити обласні та місцеві міжвідомчі координаційні платформи, електронну систему взаємодії, проводити регулярні наради	Підвищення якості реагування на місцях; приклад — міжрівнева координація в Німеччині
Економічний аспект		
Недостатній доступ до житла	Створити державні та муніципальні програми соціального й тимчасового житла через державно-приватне партнерство; активно залучати інвесторів.	Покращення житлових умов та стабільності переселенців. Наприклад, модульне житло використовувалося в Німеччині на першому етапі інтеграції.
Перенавантаження великих міст	Впровадити програму децентралізованого розселення з урахуванням ресурсного потенціалу регіонів.	Зменшення тиску на міську інфраструктуру та рівномірний розподіл переселенців. Приклад: критерій Кьонігштайна для розселення в Німеччині.
Безробіття серед ВПО, особливо жінок	Запровадити інклюзивні програми зайнятості, оплачуваного стажування, перекваліфікації, підтримки самозайнятості, з особливою увагою до жінок	Підвищення економічної незалежності ВПО та їх інтеграції в місцеву економіку
Слабке державне фінансування програм інтеграції ВПО	Розробити середньостроковий фінансовий план (на 3–5 років); залучити міжнародне співфінансування; забезпечити прозорість витрат і фінансову децентралізацію	Фінансова сталість політики інтеграції; аналогічно в Німеччині — стабільне бюджетне фінансування інтеграційних програм
Соціально-культурний аспект		
Недостатнє інформування ВПО	З огляду на наявні сервіси, доцільно створити єдиний портал з картою послуг і підтримкою на базі ШП, що об'єднає ресурси та популяризуватиме їх серед ВПО.	Краща інформованість ВПО, швидший доступ до послуг, ефективніше використання ресурсів.
Ігнорування культурної специфіки меншин серед ВПО	Запустити програми підтримки культурної, мовної, релігійної ідентичності, зокрема для національних меншин.	Забезпечення інклюзивності інтеграційної політики; приклад Колумбії — культурно чутливий підхід у роботі з різними групами

Джерело: складено автором

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, досягнуто поставленої мети – здійснено комплексний аналіз державної політики інтеграції, внутрішньо переміщених осіб в Україні та сформульовано науково обґрунтовані рекомендації щодо її вдосконалення. У процесі роботи виконано всі завдання, передбачені дослідницьким планом: охарактеризовано сутність політики інтеграції ВПО, проаналізовано її нормативно-правове, інституційне та ресурсне забезпечення, проведено емпіричне дослідження, а також здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду на прикладі Грузії, Колумбії та Німеччини.

У межах теоретичного аналізу державну політику інтеграції ВПО визначено як цілісну систему заходів, спрямованих на повноцінне включення внутрішньо переміщених осіб у політичне, соціальне, економічне та культурне життя приймаючих громад. Підкреслено, що інтеграція є багатовимірним і довгостроковим процесом, який вимагає комплексного, стратегічного та міжвідомчо-скоординованого підходу. На основі аналізу чинного законодавства та стратегічних документів (зокрема Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» та Стратегії інтеграції до 2025 року) встановлено, що реалізація державної політики у цій сфері має фрагментарний характер, страждає на нестачу координації та демонструє обмежену результативність на практиці.

Особливе значення для дослідження мала емпірична частина, в межах якої результати опитування підвердили наявність системних бар'єрів, з якими стикаються ВПО у процесі інтеграції до приймаючих громад. Серед головних труднощів досі залишається обмежений доступ до житла, складнощі з працевлаштуванням, а також недостатньою доступністю базових соціальних послуг – медичних, освітніх тощо. Крім того, частина переселенців стикаються з бюрократичними процедурами, проявами дискримінації за ознакою місця проходження та загальною байдужістю з боку представників органів державної влади та місцевого самоврядування. Ці фактори

ускладнюють процес інтеграції та негативно впливають на рівень соціальної адаптації переселенців.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду на прикладах Грузії, Німеччини та Колумбії, а також проведене інтерв'ю з представником однієї з досліджених країн засвідчили, що кожна з моделей інтеграційної політики має як переваги, так і певні недоліки та обмеження. Водночас результати аналізу підтвердили необхідність розробки цілісної, довгострокової інтеграційної стратегії, адаптованої до національного контексту політики інтеграції ВПО. Узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду дозволило сформулювати практичні пропозиції, адаптовані до українського контексту.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації ключових механізмів реалізації державної політики інтеграції ВПО, які охоплюють інституційний, нормативний, фінансовий, цифровий та комунікаційний рівні. Обґрунтовано доцільність формування довгострокової, міжвідомчо-координованої моделі інтеграційної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Серед ключових практичних пропозицій:

- створення Національного агентства з інтеграції ВПО або окремих центральних органів виконавчої влади;
- оновлення державної стратегії з чіткими індикаторами та виконавцями;
- розробка єдиного комплексного закону щодо інтеграції ВПО;
- формування міжвідомчих координаційних платформ;
- запуск житлових програм через державно-приватне партнерство;
- підтримка працевлаштування жінок, перекваліфікації та оплачуваних стажувань;
- популяризація цифрових платформ із картою послуг із ШІ-підтримкою;
- підтримка програм збереження культурної, мовної, релігійної ідентичності;
- сприяння міжкультурному діалогу та збереження ідентичності ВПО.

Очікувані результати реалізації запропонованих заходів включають підвищення ефективності інтеграційної політики, зниження адміністративних бар'єрів, покращення доступу ВПО до послуг, зменшення соціальної напруги, підвищення рівня економічної активності та загальної соціальної згуртованості.

Таким чином, інтеграція внутрішньо переміщених осіб має бути визначена одним із пріоритетних напрямів державної політики України, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. Успішна інтеграція потребує комплексного стратегічного підходу, ефективної міжвідомчої взаємодії, участі громадянського суспільства та залучення міжнародної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикризовий медіа-центр. «ТурБОТа про ВПО»: для переселенців в Україні запустили чат-бот». URL: <https://acmc.ua/turbota-pro-vpo-dlya-pereselencziv-v-ukrayini-zapustily-chat-bot/>
2. Благодійний фонд «Стабілізуєш Суппорт Сервісез». Дніпровська громада: дослідження локальних політик і програм: як ВПО долучені до життя громад? URL: <https://sss-ua.org/wp-content/uploads/2023/11/Dniprovska-hromada.pdf>
3. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху. Київ : монографія. Київ, 2016. 398 с.
4. Воропай О. В. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб: імплементація міжнародного досвіду в Україні /Національний технічний університет України «Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2019. 119 с.
5. Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад». Опитування щодо потреб внутрішньо переміщених осіб: презентація результатів. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2024/10/Презентація-Опитування-.pdf>.
6. Департамент соціальної та ветеранської політики Київської міської державної адміністрації. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/normatyvno-pravova-baza/zabezpechennia-prav-i-svobod-vnutrishno-peremishchenykh-osib> (дата звернення: 01.05.2025)
7. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Оцінка рівня економічної інтегрованості ВПО у приймаючі громади та заходів щодо її забезпечення: результати соціальної експертизи. URL: <https://iie.org.ua/vpo-iak-resurs-rozvytku/otsinka-rivnia-ekonomichnoi-intehrovanosti-vpo-u-pryjmaiuchi-hromady-ta-zakhodiv-shchodo-ii-zabezpechennia-rezultaty-sotsialnoi-ekspertyzy-1/>.
8. Інфографіка щодо діяльності Ради Європи в Україні, 2018–2019 рр.. URL: <https://rm.coe.int/infographics-2018-2019-ukr-engl/1680a15a78> (дата звернення: 10.05.2025)

9. Іщенко М. П. Політологія: питання теорії і методики: навчальний посібник. Черкаси, 2006. 240 с.
10. Капінус О. Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Івано-Франківськ, 2021. 20 с.
11. Колодій А. Ф. Політика і наука про неї – думки з приводу. URL: <https://political-studies.com/?p=1561>.
12. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР *Верховна Рада України* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.03.2025)
13. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії / О. А. Малиновська ; за ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Малиновської. Київ: НІСД, 2018. 423 с.
14. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. *Соціальна політика*. 2014. №9. С. 1–32.
15. Міжнародна організація з міграції. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення. Раунд 12 (23 січня 2023 р.) URL: <https://dtm.iom.int/es/node/21691> (дата звернення: 12.05.2025).
16. Міністерство фінансів України. Видатки на соціальну підтримку населення. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance (дата звернення: 25.03.2025)
17. Параскев К. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник / пер. з англ. Київ, 2017. 139 с.
18. Поліщук В., Олексюк Н., Бачинська О. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 6. С. 5–9.

19. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 листоп. 2014 р. № 1706-VII / Верховна Рада України. Київ, Парлам. вид-во 2014. (дата звернення: 10.03.2025)
20. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Закон України за станом на 22 жовт. 2014 р. / Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2014. 17 с. (дата звернення: 01.04.2025).
21. Про перейменування Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: Постанова Кабінету Міністрів України за станом на 3 груд. 2024 р. № 1366 / Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2024. 17 с. (дата звернення: 01.04.2025)
22. Про схвалення Концепції державної міграційної політики: Постанова від 12 лип. 2011 р. № 622 / Кабінет Міністрів України. Київ. (дата звернення: 01.04.2025).
23. Програма розвитку ООН в Україні. Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні (Проект «DIA Support»). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/digital-inclusive-accessible-support-digitalisation-public-services-ukraine-dia-support-project>
24. Рада Європи. Звіт Ради Європи та Київського міжнародного інституту соціології про оцінку сприйняття судової системи в Україні. Жовтень 2024 р. URL: <https://rm.coe.int/coe-kiis-report-oct2024-ukr-f/1680b26e25>.
25. Риндзак О. Т. Соціокультурні аспекти інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональному вимірі. Український соціум. 2016. № 3. С. 120–127.
26. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Аналіз виконання Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року (квітень 2023 р. – квітень 2024 р.) URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Аналіз.pdf> (дата звернення: 28.04.2025)

27. Тітар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови зняття статусу переселенця. *Український соціум*. 2016. № 4. С. 57–68.
28. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 11. С. 1-7.
29. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник. Київ, 2011. 488 с.
30. Färber G., Köppen D. The integration of refugees in Germany: intergovernmental aspects of public sector costs and benefits. *International Journal of Public Administration*. 2020. Vol. 43, No. 2. P. 102–114.
31. Hindy L. Germany's Syrian Refugee Integration Experiment URL: <https://tcf.org/content/report/germanys-syrian-refugee-integration-experiment/>
32. Humanitarian funding analysis: Ukraine crisis (December 2014). URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/humanitarian-funding-analysis-ukraine-crisis-december-2014>
33. Inter-Agency Standing Committee (IASC). IASC Framework on Durable Solutions for Internally Displaced Persons. Geneva: The Brookings Institution – University of Bern, Project on Internal Displacement, 2010. 36 p.
34. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). Global Report on Internal Displacement 2023 (GRID 2023. URL: https://api.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC_GRID_2023_Global_Report_on_Internal_Displacement_LR.pdf(accessed: 10.05.2025)
35. International Organization for Migration (IOM). DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 18 (October 2024) URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-18-october-2024> (accessed: 14.03.2025)

36. Kabachnik P., Mitchneck B., Regulska J. Return or Integration? Politicizing Displacement in Georgia // Security, Democracy and Development in the Southern Caucasus and the Black Sea Region / eds. G. Nodia, C.H. Stefes. – Bern : Peter Lang, 2015. – Vol. 14. – P. 183–204

37. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Humanitarian funding flows to Ukraine, 2015.
URL: <https://fts.unocha.org/countries/234/flows/2015>

38. What does the evidence say about IDPs in Colombia? Evidence Bulletin #1
URL: <https://reporting.unhcr.org/colombia-what-does-evidence-say-about-idps-colombia-evidence-bulletin-1>

ДОДАТКИ

Права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб в Україні

Права ВПО	Обов'язки ВПО
Право на захист від примусового переміщення та повернення – гарантія добровільності переміщення та повернення до покинутого місця проживання.	Повідомлення про зміну місця проживання – зобов'язання інформувати відповідні органи про зміну місця проживання протягом 10 днів.
Право на отримання довідки ВПО – офіційне підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи.	Дотримання законодавства України – зобов'язання виконувати закони та інші нормативно-правові акти України.
Право на безоплатну правову допомогу – отримання юридичної підтримки, включаючи представництво в суді та складання процесуальних документів.	Повідомлення про повернення – у разі повернення до покинутого місця проживання, необхідно повідомити про це відповідний орган за 3 дні до від'їзду.
Право на соціальні виплати та пенсійне забезпечення – отримання соціальної допомоги, пенсій та інших виплат відповідно до законодавства.	Відшкодування неправомірно отриманих коштів – у разі подання недостовірної інформації для отримання допомоги, особа зобов'язана повернути неправомірно отримані кошти.
Право на освіту та медичне обслуговування – доступ до освітніх та медичних послуг на рівні з іншими громадянами України.	Проходження ідентифікації для отримання пенсій – ВПО, які отримують пенсійні виплати, повинні проходити ідентифікацію кожні шість місяців.
Право на житло – можливість отримання тимчасового житла або компенсації за зруйноване житло.	
Право на працевлаштування – доступ до ринку праці та можливість отримання допомоги з працевлаштування.	
Право на участь у виборах – реалізація виборчих прав шляхом зміни виборчої адреси без зміни місця реєстрації.	
Право на отримання гуманітарної допомоги – доступ до гуманітарної та благодійної допомоги від держави та міжнародних організацій.	
Право на возз'єднання сім'ї – сприяння у возз'єднанні з членами сім'ї, які залишилися на тимчасово окупованих територіях або в зоні конфлікту.	

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [19]

Організаційна структура та функціональний розподіл інституцій у сфері інтеграції ВПО в Україні

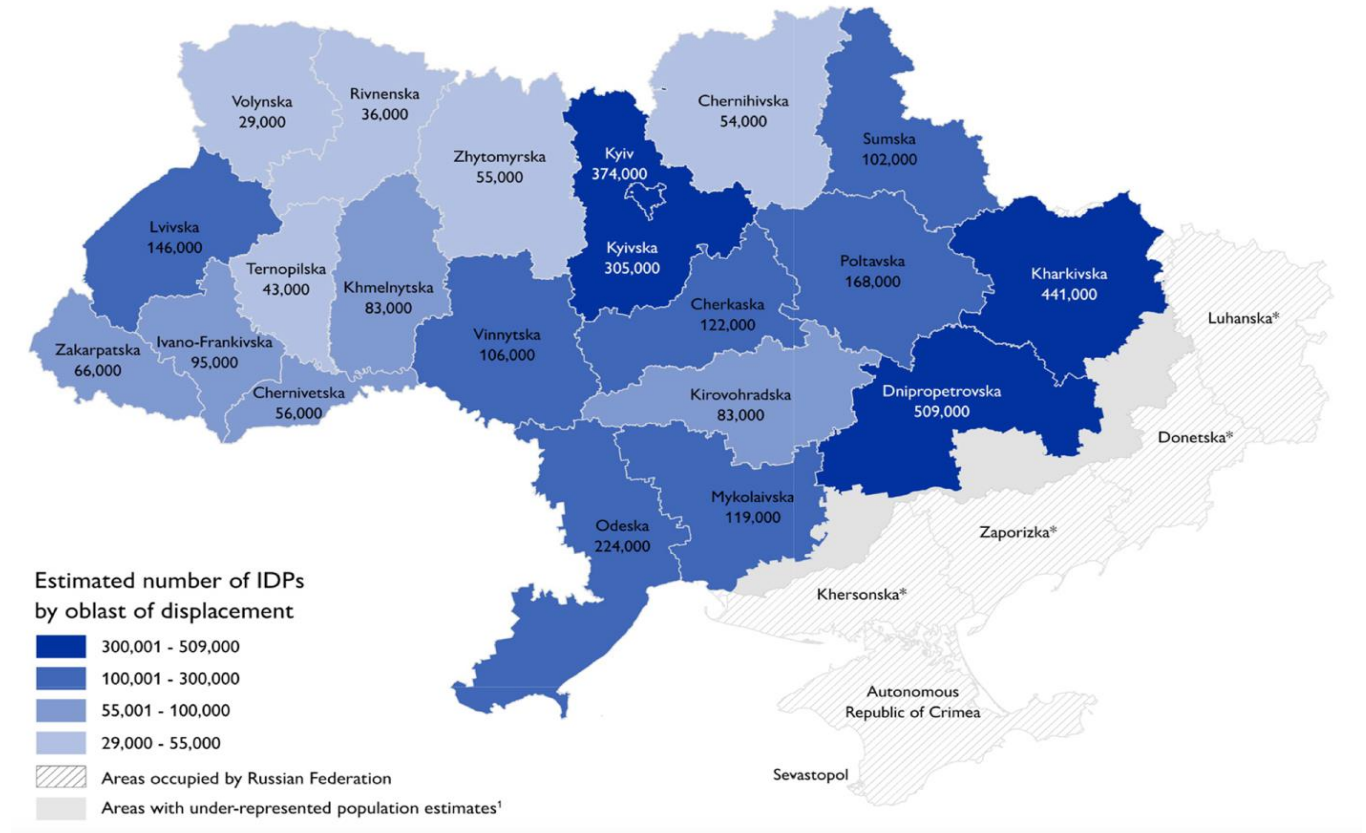
Інституція	Організаційна структура	Функції	Повноваження
Кабінет Міністрів України (КМУ)	Центральний орган виконавчої влади, очолюваний міністром; включає профільні департаменти з питань реінтеграції, підтримки ВПО та національного примирення.	Формування та реалізація державної політики з національної єдності, соціальної інтеграції, підтримки ВПО, реінтеграції тимчасово окупованих територій.	Розробка нормативно-правових актів, державних стратегій і програм; координація міжвідомчої співпраці; моніторинг та контроль за реалізацією політики з питань ВПО та національної єдності.
Міністерство національної єдності України (раніше Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України)	Центральний орган виконавчої влади, очолюваний Міністром; має у своєму складі профільні департаменти та управління.	Розробка та реалізація державної політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та ВПО; координація заходів з інтеграції ВПО; співпраця з міжнародними та громадськими організаціями.	Розробка нормативно-правових актів; моніторинг ситуації з ВПО; ініціювання та реалізація програм підтримки ВПО; взаємодія з обласними та місцевими адміністраціями.
Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики)	Центральний орган виконавчої влади, очолюваний Міністром; має департаменти соціального захисту та відповідні підрозділи на місцях.	Соціальний захист ВПО; надання адресної грошової допомоги; реєстрація статусу ВПО; ведення Єдиного державного реєстру ВПО.	Контроль за виплатами допомоги; розробка та впровадження соціальних програм для ВПО; співпраця з іншими органами влади та міжнародними організаціями.
Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрегіон)	Центральний орган виконавчої влади. Має структурні департаменти, регіональні представництва та координує роботу з органами місцевого самоврядування.	Реалізація політики інтеграції ВПО на місцевому рівні; розробка програм з розміщення, житла та відновлення інфраструктури в громадах, що приймають переселенців; підтримка регіонального розвитку в умовах переміщення населення.	Координація з ОВА/ТГ щодо житлових програм і розміщення ВПО; участь у формуванні політик реінтеграції тимчасово окупованих територій; розробка довгострокових програм підтримки громад з високим навантаженням від ВПО; участь у розподілі субвенцій; залучення донорських ресурсів.
Державна служба зайнятості України	Центральний орган виконавчої влади, підпорядкований Мінсоцполітики; має регіональні та місцеві центри зайнятості.	Сприяння працевлаштуванню ВПО; професійна орієнтація та навчання; організація громадських та інших робіт тимчасового характеру.	Надання послуг з підбору роботи; реалізація програм підтримки зайнятості ВПО; організація професійного навчання та перенавчання.

Продовження додатку Б

Обласні та місцеві державні адміністрації (ОДА та МДА)	Територіальні органи виконавчої влади, очолювані головами адміністрацій; мають структурні підрозділи з питань соціального захисту, освіти, охорони здоров'я тощо.	Реалізація державної політики щодо ВПО на місцевому рівні; забезпечення житлом, доступом до освіти та медичних послуг; сприяння інтеграції ВПО в місцеві громади.	Розробка та впровадження регіональних програм підтримки ВПО; координація діяльності місцевих органів та служб; співпраця з громадськими та міжнародними організаціями.
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман)	Незалежний конституційний орган, очолюваний Уповноваженим; має секретаріат та представництва в регіонах.	Захист прав і свобод ВПО; моніторинг дотримання прав людини щодо ВПО; розгляд звернень та скарг від ВПО.	Проведення перевірок та моніторинг дотримання прав ВПО; подання рекомендацій органам влади щодо покращення ситуації з правами ВПО; інформування громадськості про стан дотримання прав ВПО.
Координаційний штаб з питань забезпечення реалізації прав та свобод ВПО	Консультативно-дорадчий орган при КМУ, очолюваний Віце-прем'єр-міністром; до складу входять представники центральних та місцевих органів влади, міжнародних та громадських організацій	Координація вирішення поточних проблем ВПО на національному та регіональному рівнях; напрацювання нормативно-правових актів та політик щодо ВПО.	Розробка та подання пропозицій щодо нормативно-правових актів; координація діяльності органів влади та організацій у сфері підтримки ВПО; моніторинг та аналіз ситуації з ВПО.
Координаційні центри підтримки цивільного населення (при ОДА та КМБА)	Консультативно-дорадчі органи при обласних та Київській міській військових адміністраціях; складаються з представників місцевих органів влади, громадських та міжнародних організацій.	Координація дій між органами влади та громадськими, міжнародними організаціями; вирішення питань соціального захисту, забезпечення житлом, сприяння зайнятості, надання психосоціальної, медичної та правової допомоги ВПО.	Організація та проведення заходів з підтримки ВПО; залучення ресурсів та партнерів для реалізації програм допомоги; моніторинг потреб та проблем ВПО на місцевому рівні.
Ради з питань внутрішньо переміщених осіб (при ОДА, РДА та ОМС)	Консультативно-дорадчі органи, що складаються з представників ВПО, місцевих органів влади, громадських організацій.	Захист прав та інтересів ВПО; сприяння адаптації та інтеграції ВПО у приймаючі громади; підтримка релокованого бізнесу; участь у нормотворчій діяльності	

Джерело: узагальнено та систематизовано автором

Оцінка фактичної кількості внутрішньо-переміщених осіб за областями переміщення
жовтень 2024 року

Джерело: Міжнародна організація з міграції[32]

Основні програми підтримки переміщених осіб в Україні 2024-2025 роки.

Назва програми	Мета	Особливості програми
«ЄОселя»	Ініціатива, яка спрямована на забезпечення громадян України, зокрема внутрішньо переміщених осіб, доступним житлом через пільгове іпотечне кредитування.	Програма спрямована для ВПО, представників Сил Оборони, медичних, педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників Надання Кредиту під 3% річних до 30 років; мінімальний перший внесок – 6% вартості житла
Субсидія на оренду житла	Часткова компенсація витрат на оренду житла для ВПО	Право матимуть родини, які витрачають на оренду житла понад 20% своїх сукупних доходів при наявності укладеного договору оренди. Доступна для ВПО з будь-якої області України.
Компенсації за зруйноване або пошкоджене житло «ЄВідновлення»	Надання компенсації за зруйноване або пошкоджене житло внаслідок бойових дій	Умови: Житло було зруйноване або пошкоджене після 24 лютого 2022 року; право власності на житло зареєстроване в Державному реєстрі речових прав.; наявність актуальної довідки ВПО; житло було єдиним місцем проживання заявника. У разі позитивного рішення — отримання житлового сертифіката або грошової виплати. Існує можливість об'єднання сертифікатів співвласників для придбання спільного житла.
Центри життєстійкості	Надання психологічної допомога, соціальні консультації та тренінги з метою покращення ментального здоров'я.	Програма діє для всіх охочих людей, які постраждали під час війни, у тому числі ВПО. Понад 200 без бар'єрних осередків, які діють у 23 областях. Надання Безкоштовних послуг, всеукраїнське охоплення, широкий спектр напрямків підтримки, ініціатива реалізується за підтримки уряду України, міжнародних партнерів (наприклад, ООН, ЮНІСЕФ, USAID) та громадських організацій.
Послуга підтриманого проживання для ВПО	Надання підтриманого проживання людям похилого віку та особам з інвалідністю серед внутрішньо переміщених осіб.	Організована за принципом "гроші ходять за людиною": держава фінансує не заклад, а конкретну особу, яка обирає, де саме отримувати послугу. 16185 грн/місяць – за стаціонарний догляд (повний догляд у спеціалізованому закладі). 9945 грн/місяць – за підтримане проживання (часткова підтримка в окремому житлі або закладі спільного проживання).
Програма «Прихисток»	Компенсація витрат власникам житла, які безкоштовно розмістили ВПО	Офіційне укладання договору найму; реєстрація в Пенсійному фонді України Компенсація за комунальні послуги; <i>програма діяла до кінця 2024 року.</i>
Компенсація роботодавцю за працевлаштування ВПО	Сприяння працевлаштуванню ВПО через компенсацію витрат роботодавцям	Роботодавці, які працевлаштували ВПО; Розмір компенсації складає 8 000 грн/місяць: за кожну працевлаштовану особу з числа ВПО. Тривалість виплат складає до 3 місяців — для всіх ВПО та до 6 місяців — для ВПО з інвалідністю. Компенсація не надається бюджетним установам (за винятком надавачів соціальних послуг).

Продовження додатку Г

Грошова допомога на проживання	Забезпечення базових потреб ВПО через щомісячні грошові виплати	ВПО, які не мають можливості працевлаштуватися або належать до вразливих категорій. 2000 грн для працездатних осіб; 3000 грн для осіб з інвалідністю та дітей; виплати на 6 місяців
Програма «Муніципальна няня»	Підтримка батьків ВПО у догляді за дітьми	Офіційне укладання договору з нянею; подання документів до управління соціального захисту населення Компенсація витрат на послуги няні; одна няня може доглядати за трьома дітьми одночасно
Комплексна програма підтримки ВПО	Створення єдиної системи підтримки та інтеграції ВПО	Наразі розробляється Міністерством розвитку громад та територій України; участь профільних міністерств та громадських організацій Включає житлові програми, працевлаштування, освіту, медичне забезпечення та соціальний захист
Кредит на житло для ВПО	Надання пільгових кредитів на житло за підтримки уряду Німеччини	ВПО без житла; житло не старше 50 років; початковий внесок від 6% Кредит під 3% річних до 30 років; фінансування через банк KfW
Гранти на відкриття бізнесу	Підтримка підприємницької діяльності серед ВПО за підтримки Швейцарська організація Helvetas Swiss Intercooperation та Мінреінтеграції.	Для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали через війну які планують започаткувати або ведуть бізнес у Харківській чи Дніпропетровській областях Грант до 114 000 грн. Гранти можуть надаватись на напрями: будівельні та ремонтні роботи, автомобільний сервіс, швейна справа, заклади швидкого харчування, прибирання та послуги з прання, видавничо-поліграфічна справа та роздрібна торгівля книгами. Гранти надаватимуться на такі цілі: Закупівлю матеріалів та/або обладнання; та сплату послуг – консалтинг, послуги з налаштування обладнання тощо.

Джерело: узагальнено та систематизовано автором

Інформація про затвердження комплексних регіональних програм підтримки ВПО

Інформація про затвердження комплексних регіональних програм підтримки ВПО				
№	Область	Назва та термін реалізації програми	Дата та номер документа, яким затверджено програму	Обсяг затвердженого фінансування (млн. грн)
1	Вінницька	Обласна цільова програма підтримки ВПО на період 2023–2027 років	від 04 серпня 2023 року № 1062	598,0
2	Волинська	Комплексна регіональна програма підтримки ВПО у Волинській області на 2024-2026 роки	від 04 жовтня 2023 року № 362	2 348, 0
3	Дніпропетровська	Комплексна програма підтримки ВПО у Дніпропетровській області на 2023-2025 року	від 28 липня 2023 роки № 299-17/VII	6 444, 0
4	Донецька	Регіональна програма підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб Донецької області на 2024-2025 роки	від 10 червня 2024 року № 372/5-24	132,8
5	Житомирська	Комплексна програма соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2024 рік	від 30 листопада 2023 року № 585	*
6	Закарпатська	Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб у Закарпатській області на 2023-2025 роки	від 04 вересня 2023 року № 785	25,2
7	Запорізька	Комплексна обласна програма підтримки ВПО на 2023–2024 роки	від 7 червня 2023 року № 311	238,6
8	Івано-Франківська	Програми немає		0
9	м. Київ	Програми немає		0
10	Київська	Київська обласна цільова програма "Підтримка ВПО" на 2023–2025 роки	від 09 червня 2023 року № 553-18-VIII	627,6
11	Кіровоградська	Регіональна програма підтримки та інтеграції ВПО Кіровоградської області	від 17 липня 2023 року № 779-р	11 629,5
12	Луганська	Обласна цільова програма підтримки ВПО до 2025 року	від 17 липня 2023 року № 139	1 136,4
13	Львівська	Комплексна програма підтримки ВПО на період дії воєнного стану в Україні	від 11 квітня 2022 року № 4/0/5-22ВА	2,0
14	Миколаївська	Комплексна програма реалізації регіональної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року в Миколаївській області	від 28 квітня 2023 року № 166-р	103,9

Продовження додатку Д

15	Одеська	Комплексна програма реалізації регіональної політики щодо внутрішнього переміщення в Одеській області на 2023-2025 роки	від 04 серпня 2023 року № 43/А-2023	*
16	Полтавська	Комплексна програма підтримки ВПО на період 2023-2024 роки	від 23 грудня 2022 року № 518	2 840,9
17	Рівненська	Комплексна програма підтримки ВПО у Рівненській області період на 2023-2025 років	від 04 липня 2023 року № 307	2 238, 8
18	Сумська	Обласна комплексна програма підтримки ВПО на 2023-2024 роки	від 17 липня 2023 року № 314-ОД	170,4
19	Тернопільська	Комплексна програма підтримки ВПО в Тернопільській області на 2023-2025 роки	від 19 липня 2023 року № 80/01.02-01	155,0
20	Харківська	Програма підтримки ВПО Харківської області на 2023-2027 роки	від 05 жовтня 2023 року № 673-VII	380,1
21	Херсонська	Комплексна регіональна програма підтримки ВПО на території Херсонської області на період дії воєнного стану в Україні	від 06 жовтня 2023 року № 638	*
22	Хмельницька	Обласна комплексна програма підтримки ВПО у Хмельницькій області на 2024-2025 роки	від 21 листопада 2023 року № 305/2023-н	53,0
23	Черкаська	Обласна цільова комплексна програма підтримки ВПО на період 2023-2025 років	від 18 серпня 2023 року № 20-10/VIII	1 062,8
24	Чернігівська	Комплексна програма підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, інших постраждалих від війни на 2024 рік	від 14 грудня 2023 року № 1285-р	*
25	Чернівецька	Обласна програма підтримки ВПО в Чернівецькій області на 2023-2024 роки	від 08 червня 2023 року № 350	33,2

* у межах фінансових можливостей

Джерело: [26]

Анкета опитування на тему «Оцінка ефективності інтеграції внутрішньо
переміщених осіб в різних регіонах України»

Шановні респонденти!

Вас запрошують взяти участь в анонімному опитуванні, яке проводиться в межах підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» на тему «Державна політика щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні»

Метою опитування є аналіз умов та бар'єрів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи при адаптації до нового місця проживання, а також оцінка ефективності заходів державної та місцевої політики.

Опитування є добровільним і анонімним. Усі відповіді будуть використані лише узагальненому вигляді для наукових цілей.

Щиро дякуємо за участь!

ОПИТУВАННЯ

1. В якій області ви наразі перебуваєте ?

Відкрите запитання _____

2. Яка Ваша вікова категорія?

- ☐ До 18 років
- ☐ 18-29 років
- ☐ 30 – 44 роки
- ☐ 45 – 59 років
- ☐ 60 років і старше

3. Ви офіційно зареєстровані як внутрішньо переміщена особа(ВПО)?

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Була/був, але скасував (ла) реєстрацію

4. Чи маєте ви доступ до житла в новій громаді?
- ☐ Так
 - ☐ Ні
 - ☐ Частково
5. Чи отримували ви допомогу з пошуком роботи?
- ☐ Так
 - ☐ Ні
 - ☐ Частково
6. Чи має доступ до медичних послуг?
- ☐ Так
 - ☐ Ні
 - ☐ Частково
7. Чи маєте ви або ваші діти доступ до освіти(садок, школа, ВНЗ)?
- ☐ Так
 - ☐ Ні
 - ☐ Частково
 - ☐ Не є актуальним питання
8. З якими бар'єрами ви стикались при інтеграції в нову громаду?
- ☐ Висока вартість житла/оренди
 - ☐ Відсутність вакансій
 - ☐ Труднощі з реєстрації або документами
 - ☐ Мовний бар'єр
 - ☐ Бюрократичні труднощі
 - ☐ Дискримінація або байдужість
 - ☐ Не стикався/лася з бар'єрами
 - ☐ Інше _____
9. Як ви оцінюєте роботу місцевої влади щодо ВПО?
- ☐ Позитивно

- ☐ Нейтрально
- ☐ Негативною

10. Яких форм підтримки вам бракує найбільше?

- ☐ Доступного житла
- ☐ Працевлаштування / допомоги з пошуку
- ☐ Фінансової підтримки (виплати, субсидії тощо)
- ☐ Медичної допомоги
- ☐ Освітніх послуг (дошкільна, шкільна або професійна освіта)
- ☐ Психологічна підтримка
- ☐ Юридичної допомоги
- ☐ Інформаційної підтримки(де, як і що отримати)
- ☐ Інше (вказіть, будь ласка) _____

11. Чи берете ви участь у житті громади (волонтерство, громадські ініціативи тощо)?

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Інколи

12. Чи знаєте ви про державні або місцеві програми підтримки ВПО?

- ☐ Так, активно користуюсь
- ☐ Чув(ла), але не користуюсь
- ☐ Не знаю нічого

13. Чи відчуваєте ви себе частиною громади?

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Ні

14. Як ви вважаєте, що найбільше заважає інтеграції ВПО в Україні?

- ☐ Недостатнє фінансування
- ☐ Неадекватна координація

- Відсутність інформування
- Низька якість послуг
- Упереджене ставлення
- Інше _____

15. Чи плануєте ви залишитись в цій громаді після звершення війни?

- Так
- Ні
- Не визначився/лась

Результати власного емпіричного дослідження

№	Питання	Варіанти відповідей	Відсоток респондентів
1.	В якій області ви наразі перебуваєте	Харківська	29,8%
		Львівська	17%
		Дніпропетровська	17%
		Вінницька	10,6%
		Київська	8,5%
		Інші	17,1%
2.	Яка Ваша вікова категорія?	До 18 років	2,1%
		18-29 років	12,8%
		30-44 роки	42,6%
		45-59 роки	38,3%
		60 років і старше	4,3%
3.	Ви офіційно зареєстровані як внутрішньо переміщена особа(ВПО)?	Так	85,2%
		Ні	12,8%
		Був/була, але скасував(ла) реєстрацію	2,1%
4.	Чи маєте ви доступ до житла в новій громаді?	Так	21,3%
		Ні	19,1%
		Частково	59,6%
5.	Чи отримували ви допомогу з пошуком роботи?	Так	23,4%
		Ні	23,4%
		Частково	53,2%
6.	Чи має доступ до медичних послуг?	Так	36,2%
		Ні	4,3%
		Частково	59,6%
7.	Чи маєте ви або ваші діти доступ до освіти(садок, школа, ВНЗ)?	Так	34%
		Ні	10,6%
		Частково	29,8%
		Не є актуальним питанням	25,5%
8.	З якими бар'єрами ви стикались при інтеграції в нову громаду?	Висока вартість житла/оренди	10,6%
		Відсутність вакансій	8,5%
		Труднощі з реєстрацією або документами	27,7%
		Мовний бар'єр	6,4%
		Бюрократичні труднощі	34%
		Дискримінація або байдужість	10,6%
		Не стикався/лася з бар'єрами	12,8%
9.	Як ви оцінюєте роботу місцевої влади щодо ВПО?	Позитивно	21,3%
		Нейтрально	31,9%
		Негативно	46,8%
10.	Яких форм підтримки вам бракує найбільше?	Доступного житла	21,3%
		Працевлаштування	14,9%
		Фінансова підтримка (виплати, субсидії тощо)	6,4%
		Медична допомога	2,8%
		Освітніх послуг (дошкільна, шкільна, профосвіта)	10,6%
		Психологічна підтримка	15%

Продовження додатку Ж

		Юридична підтримка	12,8%
		Інформаційна підтримка	8,5%
		Інше	11%
11.	Чи берете ви участь у житті громади (волонтерство, громадські ініціативи тощо)?	Так	27,7%
		Ні	42,6%
		Інколи	29,8%
12.	Чи знаєте ви про державні або місцеві програми підтримки ВПО?	Так, активно користуюсь	36,2%
		Чув(ла), але не користуюсь	44,7%
		Не знаю нічого	19,1%
13.	Чи відчуваєте Ви себе частиною громади?	Так	44,7%
		Ні	23,4%
		Частково	31,9%
14.	Як ви вважаєте, що найбільше заважає інтеграції ВПО в Україні?	Недостатнє фінансування	14,9%
		Неадекватна координація	14,9%
		Відсутність інформування	34%
		Низька якість послуг	23,4%
		Упереджене ставлення	19,1%
15.	Чи плануєте ви залишитись в цій громаді після звершення війни?	Так	63,8%
		Ні	14,9%
		Не визначився/ лася	21,3%

Джерело: складено автором.

Інтерв'ю з громадянином Колумбії щодо проблеми внутрішньо переміщених осіб в
Колумбії

(проведено 10 травня 2025 року, онлайн-інтерв'ю, англійською мовою)

Інтерв'ю проведене з метою порівняння міжнародного досвіду інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також отримання якісної інформації від першої особи. Наведений нижче текст є перекладом з англійської мови з максимально збереженою орфографією та стилістикою респондента

Респондент розповів, що народився і проживав у Колумбії, зокрема в столиці — Боготі. Це найбільше місто країни, яке водночас є її політичним, економічним і фінансовим центром. За фахом він інженер-електронік, працював у провідних телекомунікаційних компаніях, що дало можливість подорожувати і краще пізнати різні регіони країни.

Питання: Чи стикалися ви особливо з проблемою внутрішнього переміщення в Колумбії?

Відповідь: Особисто я не пережив проблему внутрішнього переміщення в Колумбії, проте, як і вся країна, я відчув її наслідки. Понад 6 мільйонів людей у країні були змушені покинути свої домівки та села, розташовані в сільській місцевості, і переселитися до інших регіонів у пошуках безпеки та нових можливостей для своїх родин. 95% із них осіли у великих міських центрах. Що спричинило неконтрольоване зростання без жодного планування, що, своєю чергою, породило безліч проблем у містах.

Питання: Які основні причини змушували людей залишати свої домівки в Колумбії?

Відповідь: У Колумбії вже понад 60 років ведеться військові дії соціалістичних партизанських угруповань, які порушують громадський порядок,

особливо у віддалених сільських районах. Ця проблема виникла як аграрний і соціальний рух, але з часом переросла в нарко-тероризм, де ці незаконні збройні формування протистояють поліції та національній армії. Це створило велику нестабільність і небезпеку в сільських районах.

Питання: Як ви вважаєте, наскільки ефективно уряд реагував на кризу внутрішньо переміщених осіб?

Відповідь: На мою думку, реакція уряд була дуже слабкою, враховуючи масштаб проблеми, про те, що кожною новою владою (4 роки) змінюються відповідальні за установи, які опікуються питаннями внутрішньо переміщених осіб що приходить до втрати послідовності політик і ініціатив. Хоча уряд і прийняв закон (наприклад Закон про жертв 2012 року) і програма з відшкодування багато хто критикує бюрократію, корупцію та відсутність державної присутності в сільських районах, де сконцентрована основа частина проблеми, а також те, що деякі переміщені особи мають труднощі з доступом до допомоги.

Питання: З якими основними труднощами стикалися внутрішньо переміщені особи під час інтеграції в нові громади? (Соціальні, економічні, правові чи психологічні бар'єри)

Відповідь: ВПО стикаються з бідністю, безробіттям, бездомністю та обмеженим доступом до освіти та медичних послуг. Соціальна дискримінація та травма від насильства також ускладнюють інтеграція, особливо в містах, де їх вважають «чужинцями». Це змусило їх створювати неформальні громади в порожніх просторах міст або на їхніх околицях, де часто відсутні базові санітарні умови для життя.

Питання: Чи були позитивні заходи або програми, які справді допомогли ВПО?

Відповідь: Урядова установа у справах жертв (Unidad de Victimias) та НАУ надають юридичну та фінансову допомогу, але найважливішу роль відіграють громадські організації (наприклад FAUNDSPAZ), які підтримують ВПО з житлом і програмами самозабезпечення.

Питання: Чи існує стигма або дискримінація щодо ВПО з колумбійському суспільстві?

Відповідь: У суспільстві в цілому спостерігаються значна дискримінація. Багато ВПО стереотипують як «насильницьких» або «бідних мігрантів», які стикаються з трудовою та житловою дискримінацією, особливо якщо вони походять із зон конфлікту. Конфлікт створив загальне уявлення, що існує дві країни: міська, яка постраждала від переміщених осіб, і сільська – насильницька, де всі жителі нібито є частиною конфлікту.

Питання: Які уроки, на вашу думку, світ може винести з досвіду Колумбії щодо внутрішнього переміщення?

Відповідь: Досвід Колумбії свідчить про необхідність довгострокової політики (а не лише екстреної допомоги), рішень на рівні громад і вирішення першопричин(нерівність, земельні права). Проте досягнення сталого миру залишається великою проблемою в країні.